

Combinatiegroep 2-3; werkt dat?

Naam: Leonie Munster

Datum: 03-06-2021

Hanzehogeschool, Pedagogische Academie

Samenvatting

Op de basisschool krimpt het aantal leerlingen, daardoor is de school aan het nadenken over het vormen van combinatiegroepen. Daarbij kwam de wens naar voren om een combinatiegroep 2-3 te organiseren. De school weet echter niet hoe dit georganiseerd kan worden. Dit onderzoek is daarom opgezet met als doel de basisschool advies te geven over hoe ze een combinatiegroep 2-3 kunnen organiseren.

De onderzoeksvraag luidt: 'Welke adviezen kunnen worden gegeven aan de basisschool om een combinatiegroep 2-3 te organiseren?'

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden heeft er eerst een literatuuronderzoek plaatsgevonden. Tijdens dit literatuuronderzoek is gekeken naar hoe de combinatiegroep 2-3 georganiseerd zou kunnen worden. Hierbij is gekeken naar het organisatiemodel, de instructie, het zelfstandig werken, de beweging, de methodes, de leerkrachtvaardigheden, de collega's en de ouders. Verder is gekeken naar de ontwikkeling van de leerlingen in groep 2 en 3. Ook is gekeken naar de doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3, waarin het spelend leren centraal staat. Onder het spelend leren zijn drie categorieën te onderscheiden: spel, hoeken en ontwikkelingsmateriaal.

Uit de literatuur kan geconcludeerd worden dat de combinatiegroep 2-3 het beste georganiseerd kan worden met het eerste organisatiemodel: de twee jaargroepen verbinden (Bouwman & Bakker, 2019). Dit organisatiemodel wordt doorgevoerd tijdens de instructie, het buitenspelen en gymmen. De samenwerking met collega's is belangrijk en ook extra handen in de klas wordt als prettig ervaren (Visser & Meints, 2020). Niet alleen de samenwerking met collega's is belangrijk, maar ook met ouders. Als school is het belangrijk om de ouders de visie voor de combinatiegroep 2-3 uit te leggen. In de combinatiegroep 2-3 kan spelend leren worden ingezet door middel van spel in de hoeken en het werken met ontwikkelingsmateriaal (Brouwers-Timmermans, 2011).

Door middel van observaties in de groepen 1-2 en 3 op de basisschool is gekeken naar de overeenkomsten en de verschillen tussen de groepen. Daaruit blijkt dat de groepen veel overeenkomsten hebben op het gebied van het organisatiemodel, het instructiemodel, het buitenspeelplein, de leerkrachtvaardigheden en het samenwerken met collega's. Ook kwamen een aantal verschillen naar voren, zoals het aantal instructiemomenten en de keren zelfstandig werken per dag, de duur van het buitenspelen en gymmen. Uit de resultaten van de enquête bleek dat de leerkrachten van de groepen 1-2 en 3 mogelijkheden zien voor het organiseren van de combinatiegroep 2-3, maar ook belemmeringen. De leerkrachten zien vooral belemmeringen in de organisatie: het organisatiemodel, instructie geven, het buitenspelen/gym organiseren, methodisch werken. Ten aanzien van het samenwerken met collega's zien de meesten geen belemmeringen. De leerkrachten denken wel dat ouders veel nadelen zullen zien. Eén leerkracht geeft zelfs aan te denken dat ouders helemaal geen voordelen zien in de combinatiegroep 2-3. De leerkrachten benoemen ook de verschillende mogelijkheden op het gebied van het organisatiemodel, de instructie, de beweging, het methodisch werken, de samenwerking met collega's en ouders. Uit de interviews bleek dat het organiseren van de combinatiegroep 2-3 goed mogelijk is. Alle leerkrachten raadden het werken met de combinatiegroep 2-3 aan. De leerkrachten organiseerden de combinatiegroep bijna allemaal hetzelfde, met het eerste organisatiemodel: de groepen verbinden. De leerkrachten waren hier positief over en zagen dat de combinatiegroep 2-3 bijdraagt aan de sociaal-emotionele, cognitieve en fysieke ontwikkeling van de leerlingen. Ook draagt de combinatiegroep 2-3, volgens de geïnterviewde leerkrachten, bij aan de soepelere overgang en de doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3. Het spelend leren is ook iets wat mooi uitgedacht en uitgevoerd kan worden in de combinatiegroep 2-3, zeggen de leerkrachten vanuit de interviews. Kortom, de adviezen die worden gegeven aan de basisschool zijn als eerste een visie schrijven over de combinatiegroep 2-3. Als tweede de groepen 2 en 3 verbinden in de combinatiegroep 2-3 en dit organisatiemodel doorvoeren in de gehele organisatie. Het derde advies is om extra handen in de klas te hebben. Het vierde advies is om een informatieavond te houden voor ouders. Het vijfde advies is om een combinatiegroep 2-3 te gaan bekijken en het laatste advies is om de cursus 'Combinatiegroep 2-3' te volgen.

Inhoudsopgave

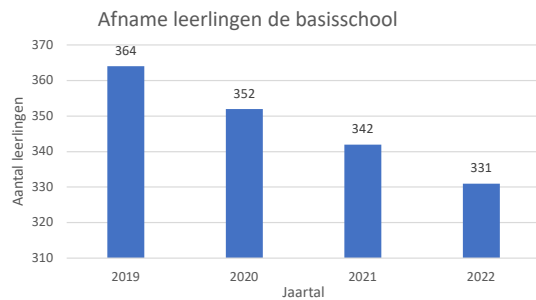
Samenvatting	1
Hoofdstuk 1 Introductie	3
1.1 Aanleiding van het onderzoek	3
1.2 Probleemstelling	4
1.3 Doel	4
1.4 Theoretisch kader	4
1.5 Praktijkonderzoeksvragen en hypothese	11
Hoofdstuk 2 Methode	12
2.1 Dataverzameling	12
2.2 Onderzoeksgroep	12
2.3 Operationalisatie	13
2.4 Procedure	13
2.5 Data-analyse	14
2.6 Betrouwbaarheid en validiteit	14
Hoofdstuk 3 Resultaten	16
3.1 Observatie groepen 1-2 en 3	16
3.2 Enquête leerkrachten groepen 1-2 en 3	16
3.3 Interviews leerkrachten groep 2-3	18
Hoofdstuk 4 Discussie	22
4.1 Conclusie	22
4.2 Discussie	23
4.3 Aanbeveling	24
Literatuurlijst	26

Hoofdstuk 1 Introductie

1.1 Aanleiding van het onderzoek

de basisschool is een openbare basisschool in een wijk en valt onder Openbaar Onderwijs. De stichting heeft dertien scholen in de gemeente onder haar bestuur. Hiervan zijn er elf scholen voor regulier basisonderwijs, één school voor speciaal basisonderwijs en één school voor (voortgezet) speciaal onderwijs (Stichting Openbaar Onderwijs, 2020).

Het leerlingenaantal neemt af bij Plateau, het is per 1 oktober 2019 gedaald met ongeveer 4%. Ook het leerlingenaantal op de basisschool neemt af, zie figuur 1.

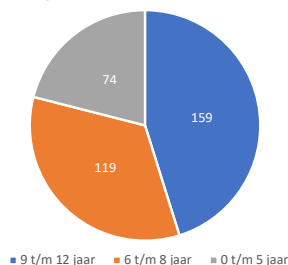

Figuur 1: Afname leerlingen de basisschool

Op 1 oktober 2020 zitten er 352 leerlingen op de basisschool. Op 1 oktober 2019 waren dit 364 leerlingen. De verwachting is dat in 2021-2022 er 342 leerlingen op de basisschool zullen zitten en naar verwachting zullen in 2022-2023 dit er 331 zijn. Dit betekent dat het leerlingenaantal flink terug zal lopen de komende jaren op de basisschool (Stichting Openbaar Onderwijs, 2020). Dit komt doordat het leerlingenaantal in de wijk Kloosterveen is gedaald met 5,6% (de basisschool, 2020). In kiezen minder dan de helft van de basisschoolleerlingen voor openbaar onderwijs (Stichting Plateau Openbaar Onderwijs, 2020).

Op dit moment zitten er 352 leerlingen op de basisschool. In de leeftijdscategorie van 9 t/m 12 jaar zitten 159 leerlingen. In de leeftijdscategorie 6 t/m 8 jaar zijn dit 119 leerlingen en in de leeftijdscategorie 0 t/m 5 jaar zijn dit 74 leerlingen, zie figuur 2 (AlleCijfers.nl, 2021). Dit betekent dat de meeste leerlingen in de leeftijdscategorie 9 t/m 12 jaar zitten. Een groot gedeelte van deze leerlingen gaat de school volgend schooljaar verlaten, omdat ze naar de middelbare school gaan. In de leeftijdscategorie 0 t/m 5 jaar zitten minder leerlingen dan in de leeftijdscategorie 9 t/m 12 jaar zitten. Dit betekent dat het aantal leerlingen dat in groep 8 weggaat, niet erbij komt in groep 1.

Aantal leerlingen de basisschool 2020-2021

Figuur 2: Aantal leerlingen de basisschool 2020-2021

Uit alle cijfers blijkt dat de basisschool te maken heeft met een daling van het leerlingenaantal. de basisschool werkt niet met combinatiegroepen, behalve groep 1-2. Op het moment dat scholen gaan krimpen zijn ze vaak genoodzaakt om combinatiegroepen te vormen. Dit komt doordat er dan te weinig leerlingen zijn om twee groepen te maken van hetzelfde leerjaar, bijvoorbeeld twee groepen 3. Als oplossing wordt er dan één groep 3 gemaakt en één combinatiegroep.

Door de daling van het leerlingenaantal is ook de basisschool genoodzaakt om combinatiegroepen te gaan vormen. De optie om een combinatiegroep 2-3 te starten komt hierbij naar voren. De leerkrachten van groep 1-2 en groep 3 vragen zich af of een combinatiegroep 2-3 werkbaar is. Ze willen graag weten hoe de een combinatiegroep 2-3 georganiseerd zou moeten worden.

Niet alleen voor de basisschool is dit onderzoek van belang, maar ook voor andere scholen die te maken hebben met het krimpen van het leerlingenaantal. Landelijk daalt het aantal kinderen in de basisschoolleeftijd de komende jaren (PBL/CBS, 2019). De combinatiegroep 2-3 is een combinatie van groepen die niet vanzelfsprekend is. Veel leerkrachten ervaren de combinatiegroep 2-3 als lastig (Visser & Meints, 2020). Dit onderzoek laat zien hoe de combinatiegroep 2-3 georganiseerd kan worden. Dit kan bijdragen aan het een positief beeld van andere scholen ten aanzien van de combinatiegroep 2-3. Het biedt een ander perspectief op de organisatie van het onderwijs binnen scholen die te maken hebben met het krimpen van het leerlingenaantal.

1.2 Probleemstelling

De hoofdvraag luidt als volgt: Welke adviezen kunnen worden gegeven aan de basisschool om een combinatiegroep 2-3 te organiseren?

Om de hoofdvraag te beantwoorden zijn verkennende deelvragen opgesteld:

- Hoe wordt een combinatiegroep 2-3 georganiseerd?
- Hoe verloopt de ontwikkeling van leerlingen die in groep 2 en groep 3 zitten?
- In hoeverre kan de doorgaande lijn tussen groep 2 en groep 3 versterkt worden?

Aan het eind van het onderzoek wordt een advies uitgebracht over het organiseren van een combinatiegroep 2-3. In het advies wordt beschreven hoe de combinatiegroep 2-3 georganiseerd zou kunnen worden op de basisschool. Het advies wordt met behulp van literatuuronderzoek en praktijkonderzoek geschreven.

1.3 Doel

Het doel van het onderzoek is om aan te geven hoe een combinatiegroep 2-3 georganiseerd kan worden op de basisschool.

1.4 Theoretisch kader

Organiseren combinatiegroep 2-3

Op het moment dat scholen krimpen zijn ze genoodzaakt om te kiezen voor combinatiegroepen. De keuze voor combinatiegroepen komt voort uit organisatorische motieven. Ook kan gekozen worden voor een combinatiegroep vanuit de visie van de school (Bosch & Boomsma, 2018; Visser & Meints, 2020). Als de school vanuit organisatorische motieven kiest voor de combinatiegroep 2-3 is het belangrijk dat er alsnog een visie wordt geschreven (Visser & Meints, 2020).

Visser & Meints (2020) stellen dat leerkrachten in het algemeen een combinatiegroep 2-3 als lastig ervaren. Het beangstigt leerkrachten dat groep 3 minder aandacht zou krijgen en ook groep 2 niet voldoende aandacht krijgt. Deze bedenkingen zijn begrijpelijk, maar ze berusten op een stereotype. Ook geven deze bedenkingen een beperkte weergave van een combinatiegroep weer, namelijk een klas die gevormd is door twee groepen en in één lokaal samen zit. Een combinatiegroep is veel meer dan een toevallige samenvoeging van twee leerjaren met verschillende didactische behoeften (Visser & Meints, 2020).

In de praktijk hoeven deze bedenkingen niet plaats te vinden. Er kan gekozen worden om twee jaargroepen apart les te geven, maar dit hoeft niet. Daarnaast kan ook gekozen worden om de

jaargroepen of bepaalde vakken te verbinden (Bijker, Boerema & Louwsma, 2012). In een combinatiegroep kunnen leerlingen van elkaar leren. Leerlingen leren van een ander, maar leren ook zelf iets aan een ander. Verder is het in een combinatiegroep minder opvallend als een leerling 'buiten de groep valt', omdat er altijd wel leerlingen zijn die op hetzelfde niveau zitten (Bosch & Boomsma, 2018).

Organisatiemodel

De school kan kiezen voor twee organisatiemodellen. Het eerste model is dat de twee jaargroepen worden verbonden met elkaar en gezien worden als één groep. Dit biedt veel voordelen. Het zien van de combinatiegroep als één groep en de groep ook daadwerkelijk zo behandelen, heeft een positief effect op de ontwikkeling van de sociale vaardigheden van de leerlingen (Visser & Meints, 2020).

Binnen dit eerste organisatiemodel vallen verschillende mogelijkheden om het onderwijs aan de combinatiegroep aan te bieden. Als eerste kan gekozen worden om deels methodisch (het werken met een methode) en deels thematisch (het werken met een thema) te werken. Methodisch werken wordt voornamelijk toegepast op de vakken rekenen, lezen en schrijven. Met de andere vakken wordt thematisch gewerkt (Visser & Meints, 2020).

Een andere variant hierop kan zijn dat er deels methodisch en deels thematisch gewerkt wordt. Alleen op het moment dat groep 3 methodisch aan het werk is, doet groep 2 dat ook, maar dan op hun eigen niveau met materialen en in de hoeken (Visser & Meints, 2020).

Als tweede kan gekozen worden om geheel thematisch te werken. De doelen van de methoden worden dan verwerkt in de thema's (Visser & Meints, 2020). Door thematisch te werken kunnen leerlingen gemakkelijker doorstromen van groep 2 naar groep 3, omdat er wordt aangesloten bij de manier van werken in groep 2. De leerkracht zorgt voor betekenisvolle thema's en een rijke leeromgeving. Elke leerling kan op deze manier op zijn eigen niveau werken aan lezen, schrijven en rekenen (Leraar24, 2020).

Tenslotte kan ervoor gekozen worden om vanaf januari thematisch te werken, omdat groep 3 vanaf januari alle letters aangeleerd hebben gekregen.

Als tweede organisatiemodel kan ervoor gekozen worden om beide groepen niet te verbinden. In beide groepen wordt apart gewerkt volgens een programma dat verbonden is aan een methode (Visser & Meints, 2020).

Het meest voorkomende organisatiemodel is het eerste organisatiemodel. Beide jaargroepen worden verbonden waar het kan en worden gescheiden waar dat moet. In de groepen wordt gewerkt met een themaplanning waarin het aanbod voor beide groepen samengevoegd wordt (Bouwman & Bakker, 2019).

Kortom, in de praktijk wordt het eerste organisatiemodel het meeste toegepast. Het gevolg van beide modellen is niet bekend in de literatuur.

Instructie

Wanneer gekozen is voor het organisatiemodel waarbij de groepen niet verbonden worden, worden de instructies over de jaargroepen verdeeld. De jaargroepen krijgen dan apart onderwijs (School aan zet, 2014a). Van de leerkracht wordt dan veel gevraagd, omdat beide groepen apart instructie krijgen. Vaak is het dan zo dat wanneer groep 2 instructie krijgt, groep 3 zelfstandig aan het werk is en andersom ook. De leerkracht is dan veel bezig met het geven van instructies en komt niet toe aan individuele momenten met de leerlingen. Dit kan ook anders.

Op het moment dat ervoor gekozen is om de groepen te verbinden, moet geprobeerd worden om zoveel mogelijk samen te doen. De groepen 2 en 3 kunnen activiteiten samen ondernemen waar dat kan en worden alleen apart gezet wanneer dat echt moet (School aan zet, 2014b). Het samenwerkend leren is hierbij een goed middel om in te zetten. Zodat de leerlingen niet alleen met elkaar, maar ook van elkaar leren. Dit kan worden ingezet bij alle vakgebieden.

Leerlingen in groep 2 kunnen zelfstandig aan het werk gaan op het moment dat groep 3 instructie krijgt. Dit is iets wat ook al in combinatiegroep 1-2 gebeurt. Een groot voordeel van een combinatiegroep 2-3 is dat een oudere kleuter die toe is aan het lezen, mee kan doen met de instructiemomenten van groep 3. Ook kan een leerling uit groep 3 die nog niet toe is aan het lezen spelen met groep 2. Dit zorgt voor continuïteit in het onderwijs. Iets wat ook verwoord staat in de Wet op het basisonderwijs (Bosch & Boomsma, 2018; Bouwman & Bakker, 2019; Luijendijk, 2006; Visser & Meints, 2020).

Tijdens de instructie kan gebruik worden gemaakt van de Taxonomie van Bloom (Bouwman & Bakker, 2019; Visser & Meints, 2020). De Taxonomie van Bloom laat zes niveaus van kennis zien. Elk van deze zes niveaus geeft een niveau aan waarop een leerling iets kan beheersen. De zes niveaus lopen op. De eerste drie niveaus zijn de lagere denkvaardigheden en de laatste drie niveaus de hogere denkvaardigheden. Tijdens een instructie bij de combinatiegroep 2-3 kan de leerkracht gebruik maken van de Taxonomie van Bloom. De leerkracht kan op de verschillende niveaus opdrachten aanbieden voor groep 2 en groep 3.

Het eerste niveau is herinneren van eerder geleerde kennis. Het tweede niveau is begrijpen. Bij het tweede niveau begrijpen wordt betekenis verleend aan mondelinge en schriftelijke taal. Het derde niveau is toepassen. Tijdens de uitvoering of implementatie wordt een procedure gebruikt. Dan het vierde niveau: analyseren. Het geheel of delen worden geanalyseerd, hierbij wordt vastgesteld hoe de verschillende delen samenhangen en deel uitmaken van een groter geheel. Het vijfde niveau is evalueren, door het vergelijken en vaststellen van overeenkomsten en door kritische reflectie wordt een oordeel gevormd. Het laatste niveau is creëren, elementen worden samengevoegd tot een nieuw geheel (Bouwman & Bakker, 2019; Visser & Meints, 2020).

Een circuitmodel kan ook uitkomsten bieden om zowel groep 2 als groep 3 aan het werk te zetten. Het circuitmodel zorgt ervoor dat de leerlingen in korte tijd verschillende verwerkingsvormen toepassen. Het kan worden opgedeeld in de instructie-oefentafel, verwerking in het werkboek, uitvoeren van schrijf- of spellingsactiviteit en taalspelletjes. Groep 2 kan dan betrokken worden bij het circuitmodel door taal- en rekenactiviteiten toe te voegen. Creatieve hoeken (bouwhoek, huishoek, etc.) kunnen niet worden toegevoegd (Bouwman & Bakker, 2019; Visser & Meints, 2020).

Zelfstandig werken

In de kleutergroepen wordt de basis voor het zelfstandig werken gelegd. Dit gebeurt tijdens de speel- en werklessen. De leerlingen leren hier om te gaan met uitgestelde aandacht en het zelfstandig oplossen van problemen. De leerkracht is op dit moment vaak bezig met het geven van instructie in de kleine kring of in een hoek. Op dit soort momenten kan de leerkracht ook observaties uitvoeren. Zelfstandig werken is erg goed voor het versterken van het gevoel van competentie en autonomie. Door zelfstandig werken toe te voegen kan de leerkracht ook differentiëren (Bouwman & Bakker, 2019; Visser & Meints, 2020).

Het zelfstandig werken kan gestimuleerd worden door te werken met een planbord of taakkaarten. De leerlingen plannen hierop zelf wanneer ze welke activiteiten, gedurende een week, gaan uitvoeren. Deze activiteiten worden wel door de leerkracht vastgesteld voor een week. De activiteiten die hierop staan hebben geen uitleg nodig. De leerlingen zijn hierdoor niet afhankelijk van de leerkracht en zijn verantwoordelijk voor hun eigen leerproces. Ze leren hierdoor zelf oplossingen te zoeken voor problemen. Op het moment dat een taak klaar is, kruisen de leerlingen deze af. De leerkracht kan op de taakkaart ook feedback geven door middel van een sticker of een krul (Visser & Meints, 2020).

Ook in de combinatiegroep 2-3 kan het zelfstandig werken plaatsvinden. Hier is het aanleren en uitbreiden van zelfstandig werken gericht op het kunnen omgaan met uitgestelde aandacht, het dragen van verantwoordelijkheid, het kunnen nadenken over eigen gedrag en werk(houding) en een activiteit kunnen kiezen. Maar ook op het kunnen kiezen met wie een activiteit wordt uitgevoerd,

initiatief kunnen nemen, executieve functies inzetten (leren plannen), het kunnen omgaan met afspraken en regels, zorgdragen voor materialen en de omgeving, hulp vragen aan elkaar, hulp bieden aan elkaar, hulp accepteren en rekening houden met elkaar (Bouwman & Bakker, 2019; Visser & Meints, 2020).

Beweging

Het is belangrijk dat de groep als één groep buiten gaat spelen. Groep 2 spendeert meer tijd aan het buitenspelen dan groep 3. De tijd die groep 3 nodig heeft om te leren leent zich niet om langer buiten te spelen. Hiervoor dient een oplossing bedacht te worden. Groep 3 kan eerder naar binnen gaan zodat groep 2 nog buitenspeelt met de groepen 1-2. Op dat moment kan groep 3 instructie krijgen. De buitenspeeltijd van groep 2 kan ook worden ingekort, maar dan dient dat wel ergens anders gecompenseerd te worden door bijvoorbeeld beweegspelletjes.

Aan het begin van het schooljaar kunnen de groepen nog op het kleuterplein spelen. Langzaam kunnen de leerlingen worden voorbereid om op het 'grote' plein te spelen. De twee pleinen kunnen worden afgewisseld.

De leerlingen krijgen niet alleen beweging door het buitenspelen, maar gaan ook naar gym. Kleuters gymmen normaal in het speellokaal en groep 3 gymt in de gymzaal. De combinatiegroep 2-3 kan prima gymmen in de gymzaal. Het is handig om dan kleutergymmateriaal mee te nemen, want niet alles is geschikt voor groep 2 (Bouwman & Bakker, 2019; Visser & Meints, 2020).

Methodes

Leerkrachten vinden vaak methodes prettig om te volgen, omdat ze dan het gevoel hebben dat ze het goed doen en alle doelen worden behaald. Het werken met een methode is ook tijdbesparend, omdat de leerkracht niet zelf alle activiteiten hoeft te bedenken. Daarentegen ervaren leerkrachten vaak druk om de lees- en rekenmethodes van groep 3 aan het eind van het schooljaar doorgewerkt te hebben. Dit ervaren ze ook in de combinatiegroep 2-3 (Visser & Meints, 2020).

De leerkracht moet weten welke doelen groep 2 en groep 3 moeten halen binnen een schooljaar. Als de leerkracht weet welke doelen behaald moeten worden, de leerlijn daarbij kent en daarop weet aan te sluiten, heeft de leerkracht in principe geen methode nodig. Doordat de leerkracht geen methode gebruikt kan de leerkracht zelf bepalen welk beredeneerd aanbod gebruikt wordt. Dit kan passend gemaakt worden bij de leerlingen en zo kan een doorgaande lijn gecreëerd worden tussen groep 2 en groep 3 (Visser & Meints, 2020).

Om een methode te volgen voor elke groep in een combinatiegroep 2-3 is onmogelijk. Hierop moeten keuzes gemaakt worden. Bovendien is het nauw opvolgen van de methode ook geen garantie voor goede resultaten. Het is handig om de methode en bronnen van groep 2 naast die van groep 3 te leggen en te kijken waar de verschillen zitten en waar de methodes en bronnen samengevoegd kunnen worden (Visser & Meints, 2020).

Leerkrachtvaardigheden

De leerkrachten die aan een combinatiegroep lesgeven dienen te beschikken over complexe didactische vaardigheden (Visser & Meints, 2020). De leerkrachten stemmen het onderwijs af op het niveau van de leerlingen. Ze willen blijven leren en kunnen hun enthousiasme hiervoor overbrengen op de leerlingen. Dit vraagt van de leerkrachten een open houding. Verder kunnen ze constant aan zelfreflectie doen. De leerkrachten kunnen denken in kansen en durven keuzes te maken. Ze kunnen omgaan met het gevoel van tekortschieten ten opzichte van een deel van de leerlingen. Verder kunnen en durven ze aan te geven wanneer ze hulp nodig hebben. Ze hebben het overzicht over de leerlijnen van de groepen. En als laatste bezitten ze creativiteit om de doelen uit te werken en kunnen ze organiseren en plannen (Visser & Meints, 2020).

De leerkrachten in een combinatiegroep zullen veel effectieve instructies geven en differentiëren. De leerkracht dient kennis te hebben van de leerlijnen, tussendoelen, didactische aanpakken, mogelijkheden van materialen en de ontwikkeling van de leerlingen om te kunnen differentiëren.

Differentiëren kan in een combinatiegroep 2-3 tijdens de spel- en werkles worden toegepast. Hiervoor is het belangrijk dat de leerkracht goed kan plannen (Bouwman & Bakker, 2019). Het lesgeven aan een combinatiegroep 2-3 doet een beroep op de basisvaardigheden van de leerkracht en op de kerncompetenties: kennis, kunde en vaardigheid (Luijendijk, 2006).

Collega's

Om een combinatiegroep 2-3 les te kunnen geven dient de leerkracht voldoende vrijheid te hebben om zelfstandig en autonoom te kunnen handelen. Het is belangrijk dat de leerkracht samenwerkt met collega's en dat collega's begrip tonen voor het feit dat bepaalde zaken anders gaan in een combinatiegroep 2-3. De collega's van de groepen 1 en 2 kunnen vooral hulp bieden, door samen bijvoorbeeld thematisch te werken of door groep 2 eens mee naar buiten te nemen. In een combinatiegroep 2-3 kan ook handig gebruik worden gemaakt van een onderwijsassistent of een stagiaire. De intern begeleider kan een goede ondersteuning zijn voor de leerkracht (Visser & Meints, 2020). Het is belangrijk om voor ogen te houden dat een combinatiegroep 2-3 veel van de leerkracht vraagt (Luijendijk, 2006).

Ouders

Tenslotte mogen ouders niet vergeten worden. Ouders zullen verschillend reageren op de combinatiegroep 2-3. Het is belangrijk om te weten dat voor veel ouders de combinatiegroep 2-3 onbekend terrein is (Bouwman & Bakker, 2019). Het is daarom belangrijk om ouders te informeren. Tijdens het informeren is het belangrijk dat duidelijk verteld wordt aan de ouders waarom er voor de combinatiegroep 2-3 gekozen is. De school kan haar visie hierover uitdragen.

Op het moment dat ouders te horen krijgen dat de combinatiegroep 2-3 komt in de school is het belangrijk dat de ouders serieus worden genomen en dat de school open en eerlijk is over de gemaakte keuzes. Ouders kunnen ook worden ingezet mee te denken in bepaalde beslissingen en keuzes die gemaakt worden (Bouwman & Bakker, 2019; Visser & Meints, 2020).

Ontwikkeling leerlingen in groep 2 en groep 3

Op het gebied van sociaal-emotionele, cognitieve en fysieke ontwikkeling verschillen leerlingen in groep 2 en groep 3 sterk. Leerlingen in groep 2 hebben vaak nog driftbuien en bezitten het magisch denken. Ze gaan hun eigen identiteit ontwikkelen. Kleuters worden ook vooral gekenmerkt door hun egocentrisme. Verder leren ze sociaal veel door middel van spel. Zes- tot negenjarigen creëren steeds meer hun eigen identiteit. Het magisch denken vervaagt steeds meer. Ook ontstaan er bij deze leerlingen echte vriendschappen (Hooijmaaijers, Stokhof & Verhulst, 2016).

Kleuters kunnen hun aandacht selectief toepassen. Ze zijn bezig met beginnende geletterdheid en gecijferdheid. Zes- tot negenjarigen vinden het ook nog lastig om hun aandacht volledig te richten. Ze zijn vooral bezig met aanvankelijk lezen en rekenen (Hooijmaaijers, Stokhof & Verhulst, 2016).

Kleuters willen vooral veel bewegen. Van steeds grove bewegingen gaan kleuters naar meer fijne bewegingen. De fijne motoriek van zes- tot negenjarigen draait vooral om het leren schrijven. Voor de grove motoriek is het vooral belangrijk dat de ontwikkelingspatronen die ze hebben geleerd voltooid, verfijnd en versoepeld worden (Hooijmaaijers, Stokhof & Verhulst, 2016).

De doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3 is ook terug te zien in de sociaal-emotionele, cognitieve en fysieke ontwikkeling. Hoe kort en bondig het hierboven beschreven is, zo gaat het nooit precies per leerling. De ene 5-jarige leerling kan soms al verder zijn in zijn ontwikkeling dan de andere 5-jarige leerling (Hooijmaaijers, Stokhof & Verhulst, 2016).

Doorgaande lijn groep 2 en 3

Het verschil in aanpak en het aanbod in groep 2 en groep 3 is groot, dat blijkt uit De Haan & Elenbaas van Ommen (2015); Leraar24 (2020); Schiferli & Van der Heijden (2010); Van der Heijden (2009).

Niet elke leerling is toe aan de overgang van spelend leren naar formeel leren (Leraar24, 2020; Van der Heijden, 2009). Vaak wordt de vraag gesteld of de kleuter rijp is voor groep 3, terwijl er soms

eerder de vraag moet worden gesteld of groep 3 rijp is voor kleuters (Mulder, Leest, Veen, Bollen, Huizenga & Damstra van Oberon, 2016). Uit onderzoek blijkt dat kleuterbouwverlenging op lange termijn geen positieve effecten heeft, op zowel cognitief als sociaal gebied (Hattie, 2009; Karweit, 1992; Luyten, Staman & Visscher, 2013; Mulder et al., 2016; Pameijer & Van Minderhout, 2017; Roeleveld & Van der Veen, 2007). Om kleuterbouwverlenging te voorkomen is het belangrijk dat de doorgaande lijn tussen groep 2 en groep 3 wordt versterkt (Luijendijk, 2006; Mulder et al., 2016).

Spelend leren

Om de doorgaande lijn tussen groep 2 en groep 3 te versterken kan in groep 3 ook spelend leren worden toegepast. Vanaf groep 3 wordt op de leerstrategieën van jonge leerlingen onvoldoende afgestemd. Leerlingen in deze leeftijd (0 tot 8 jaar) ontwikkelen zich door spel. Het is niet wenselijk om op vijf- of zesjarige leeftijd een harde grens te trekken tussen het spelen in groep 2 en het formeel leren in groep 3 (De Wit-Polet, 2019; Smeets, 2014). Rond het 6e à 7e levensjaar kunnen leerlingen een omschakeling maken van het lerend spelen naar bewuste leeractiviteiten (Bodrova & Leong, 2007; Brouwers-Timmermans, 2011). Leerlingen kunnen en willen dan alsnog veel leren door middel van spel (De Wit-Polet, 2019). Het onderwijs in groep 3 vraagt meer om spel, hoekenwerk en ontwikkelingsmateriaal (Brouwers-Timmermans, 2011). Door nog te werken met hoeken voelt het voor de leerlingen vertrouwd en is de overgang kleiner (Davies, 2015). Het combineren van de groepen 2 en 3 biedt hiervoor mogelijkheden en laat ook de overgang beter verlopen (Pittens, 2018; Van der Heijden, 2009). Door de groepen 2 en 3 samen te voegen kunnen leerlingen starten met het formeel leren wanneer zij er klaar voor zijn (Haarman, 2016).

Spel

Voor leerlingen is spelen een manier om aan culturele activiteiten deel te nemen die plaatsvinden in hun omgeving (Janssen-Vos & Van der Meer, 2017). Spel is een activiteit waarbij deelnemers meedoen met een hoge betrokkenheid, die vrijheden hebben en waar regels worden nageleefd. Dat leerlingen betrokken zijn bij het thema en bij het spel kan door het inrichten van een rijke leeromgeving (Janssen-Vos & Van der Meer, 2017). Dat leerlingen de vrijheid hebben om mee te doen aan het spel is belangrijk. Dit motiveert de leerlingen en zorgt voor een actieve leerhouding (De Wit-Polet, 2019). De leerkracht is degene die de vrijheid van het spel in handen heeft (Van Oers, 2013). Leerlingen leren, ook uit groep 3, veel van het spel mede door regels die verbonden zijn aan het spel. Een volledige vrijheid in spel lijkt niet te bestaan (Dobber & Van Oers, 2018). Deze regels bestaan uit sociale regels, conceptuele regels, technische regels en strategische regels (Van Oers, 2013). Door de regels in het spel kunnen er ook leerdoelen worden opgenomen in het spel (Janssen-Vos & Van der Meer, 2017). In groep 3 kan het spelen wat meer richting krijgen en minder vrijblijvend zijn dan bij de kleuters (Davies, 2015). Een volwassene kan meedoen aan het spel, maar moet wel de vrijheid geven aan de leerlingen en de betrokkenheid niet inperken. Er is niets op tegen dat de volwassene instrumenten invoert tijdens het spel of nieuwe doelen introduceert in het spel (Van Oers, 2013). Voor leerlingen is het belangrijk dat ze weten dat er binnen het spel wordt gewerkt aan bepaalde leerdoelen en dat er wordt besproken welke stappen hiervoor nodig zijn (Hattie, 2015). Dit kan vooral goed samen met het spelend leren in betekenisvolle thema's in groep 3 (De Wit-Polet, 2019). Op het moment dat in groep 3 nog methodisch gewerkt wordt, zal er weinig ruimte overblijven voor spel. Daarom is het belangrijk om de doelen van groep 3, per vakgebied, vast te stellen. Hiervoor kunnen keuzes gemaakt worden welke leerstof via methodes of materialen worden aangeboden en welke leerstof via thema's (De Wit-Polet, 2019). Het werken met thema werkt positief in de overgang van groep 2 naar groep 3 (De Haan, Van Kiedrowski & De Vries, 2015). Door de balans te zoeken tussen spelend leren en het gebruik met methodes wordt de doorgaande lijn tussen groep 2 en groep 3 versterkt (De Wit-Polet, 2019).

In het begin van groep 3 zullen leerlingen nog de meeste behoefte hebben aan spel (Davies, 2015). Langzamerhand vindt hier een verschuiving plaats. De leerlingen willen dan graag wat ze leren (lezen, rekenen en schrijven) omzetten naar de praktijk. Hierdoor ontstaat meer verdieping in hun spel. Als

leerkracht is het belangrijk om hierop in te spelen. Het lezen en schrijven gaat in het spel steeds meer een plek innemen. Hierdoor wordt de spelmotivatie omgezet in leermotivatie, met als belangrijk voordeel dat de leerlingen het plezier niet verliezen (Davies, 2015).

Door ouders wordt de waarde van spel niet ingezien, vooral in groep 3 (De Haan, Van Kiedrowski & De Vries, 2015). Wanneer de school hiervoor kiest, is het belangrijk om deze visie ook uit te dragen naar ouders en ouders voor te lichten hierover (De Haan, Van Kiedrowski & De Vries, 2015).

Door een doorgaande lijn te creëren van groep 2 naar groep 3, wordt het leer- en ontwikkelingsproces van de leerlingen niet verstoord. Het onderwijs in groep 3 wordt aangeboden door middel van spel, wat aansluit bij de manier waarop jonge leerlingen leren (Van Oers, 2015). Groep 3 kan meedoen in de spelactiviteiten van groep 2 en groep 2 kan meedoen aan leeractiviteiten van groep 3. Hierdoor wordt beter aangesloten bij de ontwikkeling van de leerlingen en wordt de overgang versoepeld (Bosch & Boomsma, 2018; Bouwman & Bakker, 2019; Luijendijk, 2006; Mulder et al., 2016).

Hoeken

Het werken met hoeken in een combinatiegroep 2-3 voelt voor de leerlingen vertrouwd (Visser & Meints, 2020). Ze hebben hier in de groep 1 en groep 2 ook al mee gewerkt. In een combinatiegroep 2-3 wordt vaak wel gebruik gemaakt van hoeken (Visser & Meints, 2020). In hoeken vindt veel spel plaats, spel is essentieel in de onderbouw (Bouwman & Bakker, 2019). Hoeken realiseren zo het spelend leren. Tijdens het spelen is het ook belangrijk om de groep als één groep te zien. Dit versterkt de sociaal-emotionele band tussen de leerlingen. Het is belangrijk dat het hoekenwerk in groep 3 in het verlengde ligt van groep 2, hierdoor wordt tegemoetgekomen aan het spelend leren van de leerlingen (Bouwman & Bakker, 2019; Visser & Meints, 2020). Hoeken kunnen handig worden ingezet om doelen te behalen zowel voor groep 2 als voor groep 3 (Bouwman & Bakker, 2019; Visser & Meints, 2020).

In de kleutergroepen zijn vaak meer vrijere speelhoeken, zoals de huishoek, de bouwhoek en de poppenkasthoek. Voor groep 3 ligt de focus meer op speelleerhoeken, zoals de rekenhoek, de taalhoek, de motoriekhoeke en de leeshoek. Ook functionele gecijferd- en geletterdheid kunnen, naast de instructie en in de methodes, geoefend worden in hoeken (Visser & Meints, 2020).

De indeling van het klaslokaal moet anders dan bij een combinatiegroep 1-2 (Bosch & Boomsma, 2018; Bouwman & Bakker, 2019; Visser & Meints, 2020). Het is belangrijk dat een rustige hoek beschikbaar is waar leerlingen zelfstandig aan het werk kunnen. In de klas kan een kast aanwezig zijn speciaal voor groep 3. Zodat ook zij hun eigen kast hebben met bijvoorbeeld de methode en ontwikkelingsmateriaal. Als er gewerkt wordt met hoeken is het verstandig om de bouwhoek, zandtafel en timmerhoek op de gang te plaatsen, zodat het geluidsniveau in de klas laag kan blijven (Bosch & Boomsma, 2018; Bouwman & Bakker, 2019; Visser & Meints, 2020).

Ontwikkelingsmateriaal

In een combinatiegroep 2-3 kan ontwikkelingsmateriaal worden ingezet als onderdeel van het beredenerend aanbod. Ontwikkelingsmaterialen zorgen ervoor dat leerlingen eigenschappen van materialen ontdekken en daarmee manipuleren. Ook worden ze ingezet als onderdeel van spel en om de motorische, taal- en rekenontwikkeling te stimuleren (Bouwman & Bakker, 2019). Ontwikkelingsmaterialen worden opgedeeld in drie categorieën: ongevormde materialen, vormgevende materialen en gerichte ontwikkelingsmaterialen. Onder ongevormde materialen vallen materialen zoals zand, klei en water. Onder vormgevende materialen vallen materialen zoals mozaïek, blokken, kralenplanken, stokjes, ringen, papier, dozen en tekenmaterialen. Onder gerichte ontwikkelingsmaterialen vallen materialen zoals lotto's, puzzels, werkbladen en materialen die ontluikende geletterdheid en gecijferdheid stimuleren. Deze materialen zijn doelgericht. Als er activiteiten worden gedaan met gerichte ontwikkelingsmaterialen, dan zijn deze activiteiten meestal

gesloten. Dit houdt in dat er maar op één manier de activiteit kan worden uitgevoerd. Dit komt doordat het gerichte ontwikkelingsmateriaal maar op één manier kan worden ingezet (Bouwman & Bakker, 2019).

Bij een circuit kunnen de verschillende ontwikkelingsmaterialen worden ingezet. Leerlingen uit groep 3 kunnen leerlingen uit groep 2 helpen met het ontdekken van materiaal en ervaringen opdoen met het materiaal (Bouwman & Bakker, 2019).

Ontwikkelingsmateriaal kan ook worden ingezet met behulp van een methode, zodat aspecten van lezen, schrijven en rekenen worden toegepast. Hoe ongevormder het materiaal, hoe meer de leerlingen ontdekken en leren (Bouwman & Bakker, 2019).

1.5 Praktijkonderzoeksvragen en hypothese

Bij het organiseren van een combinatiegroep 2-3 is het belangrijk om met de volgende punten rekening te houden: het organisatiemodel, de instructie, het zelfstandig werken, het buitenspelen, de methodes, de leerkrachtvaardigheden, de collega's en de ouders (Bouwman & Bakker, 2019; Visser & Meints, 2020). Verder is het belangrijk om te weten hoe de ontwikkeling verloopt van leerlingen in groep 2 en groep 3. Ook is het belangrijk om te weten hoe de overgang tussen groep 2 en groep 3 verloopt en hoe de doorgaande lijn tussen groep 2 en groep 3 is. Een combinatiegroep 2-3 kan bijdragen aan het vergroten van de doorgaande lijn tussen groep 2 en groep 3. Verder is het spelend leren een belangrijk onderdeel in een combinatiegroep 2-3. Spelend leren wordt onderverdeeld in spel, hoeken en ontwikkelingsmateriaal. Doordat leerlingen in groep 3 nog mee kunnen doen aan spelactiviteiten van groep 2 en ook groep 2 mee kan doen aan leeractiviteiten van groep 3, wordt ook hier de doorgaande lijn tussen groep 2 en groep 3 vergroot (Bosch & Boomsma, 2018; Bouwman & Bakker, 2019; Luijendijk, 2006; Mulder et al., 2016).

Vanuit de aanleiding en de probleemstelling komen de volgende praktijkonderzoeksvragen:

1. Welke mogelijkheden en belemmeringen zien de leerkrachten van de huidige groepen 1-2 en 3 voor het organiseren van een combinatiegroep 2-3?
2. Wat zijn de verschillen en overeenkomsten in de organisatie van de groepen 1-2 en 3 op de basisschool?
3. Wat zijn de ervaringen van andere scholen over het organiseren van een combinatiegroep 2-3?

Hypothese

De verwachting is dat er een positief advies wordt gegeven voor het organiseren van een combinatiegroep 2-3 op de basisschool. Uit de literatuur komt naar voren dat het mogelijk is om een combinatiegroep 2-3 te organiseren. In de organisatie kunnen nog verschillen zitten (Visser & Meints, 2020). De verwachting is dat de combinatiegroep 2-3 het beste georganiseerd kan worden met het eerste organisatiemodel: de twee jaargroepen verbinden. Bouwman & Bakker (2019) geven aan dat dit organisatiemodel het meest wordt ingezet. Het eerste organisatiemodel: de twee jaargroepen verbinden, wordt doorgevoerd in de gehele organisatie. Dit betekent dus ook bij het geven van instructie, het buitenspelen, het methodisch werken en het zelfstandig werken de groepen met elkaar worden verbonden. De verwachting is dat het spelend leren in de combinatiegroep 2-3 veel naar voren komt. In de literatuur is te lezen dat spelend leren zorgt voor de doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3. De Wit-Polet (2019) en Smeets (2014) geven aan dat het niet wenselijk is om een harde grens te trekken tussen het spelen in groep 2 en het formeel leren in groep 3. Brouwers-Timmermans (2011) geeft aan dat het onderwijs in groep 3 meer vraagt om spel, hoekenwerk en ontwikkelingsmateriaal. De verwachting is dan ook dat het advies richting de basisschool wordt om het spelend leren in te voeren in de combinatiegroep 2-3. Door het spelend leren wordt ook de overgang van groep 2 naar groep 3 kleiner en draagt de combinatiegroep 2-3 dus bij aan een soepelere overgang van groep 2 naar groep 3 (Davies, 2015; Pittens, 2018; Van der Heijden, 2009).

Hoofdstuk 2 Methode

2.1 Dataverzameling

Het onderzoek is een kwantitatief en kwalitatief onderzoek. Om te kijken welke mogelijkheden en belemmeringen de huidige leerkrachten van de groepen 1-2 en de groepen 3 zien, wordt een enquête afgenomen. De respondenten kunnen antwoorden op twee enquêtevragen door middel van een vierpunts Likertschaal. Ze kunnen kiezen uit oneens, beetje oneens, beetje eens en eens. Hiervoor wordt gekozen zodat de respondenten verplicht zijn om te kiezen en niet het midden kunnen kiezen, zoals 'neutraal'. De respondenten moeten hierdoor een keuze maken (Poortinga, 2019). De overige enquêtevragen bestaan uit vragen met verschillende antwoordmogelijkheden. Bij die vragen zijn meerdere opties mogelijk. De laatste vraag van de enquête zal een open vraag zijn. Dit betreft de vraag of er nog opmerkingen zijn, deze vraag is niet verplicht in te vullen. In de enquête komen de belemmeringen en mogelijkheden die de leerkrachten zien naar voren. Het afnemen van de enquête is een kwantitatieve aanpak.

Vanuit de observatie van de groepen 1-2 en 3 wordt data verzameld. Daarbij wordt gekeken naar hoe de groepen worden georganiseerd en of dit zou kunnen aansluiten bij een combinatiegroep 2-3, een kwalitatieve aanpak. Hierbij wordt beschreven welk organisatiemodel de groepen 1-2 en 3 gebruiken, hoe de instructies en het buitenspelen worden georganiseerd en welke methodes gebruikt worden. Verder wordt bekeken of de leerkrachtvaardigheden, het samenwerken met collega's en het spelend leren aanwezig is.

Verder worden ervaringsdeskundigen geïnterviewd. Dit is een vorm van kwalitatief onderzoek doen. De interviews zullen via Microsoft Teams plaatsvinden in verband met het Coronavirus. Vanuit de interviews komen de praktijkervaringen naar voren. De interviews zijn semigestructureerd. Dit houdt in dat van tevoren vragen worden opgesteld, maar tijdens het interview kan hiervan afgeweken worden en kan er worden doorgevraagd.

De resultaten van zowel de enquête, de observaties en de interviews worden gebruikt om een zo duidelijk mogelijk advies te schrijven over het organiseren van een combinatiegroep 2-3.

2.2 Onderzoeksgroep

Tijdens dit onderzoek zijn verschillende instellingen en deelnemers betrokken. Allereerst de basisschool, waarvoor dit onderzoek wordt uitgevoerd. Daarbij wordt er vooral een beroep gedaan op de leerkrachten van de groepen 1-2 en 3. In totaal zijn dit zeven leerkrachten. De leerkrachten variëren in leeftijd tussen de 25 en 67 jaar. De leerkrachten zijn allemaal vrouwen. Verder zijn de leerlingen van groep 1-2c en groep 3b ook betrokken bij het onderzoek, doordat er in deze groepen geobserveerd wordt. In groep 1-2c zitten in totaal 23 leerlingen en één leerkracht. De leerlingen zijn tussen de 4 en 6 jaar oud. In groep 1-2c zitten twaalf jongens en elf meisjes. De leerkracht is tussen de 45 en 55 jaar en is een vrouw. In groep 3b zitten 24 leerlingen en één leerkracht. De leerkracht is tussen de 45 en 55 jaar en is een vrouw. In de groep zitten elf jongens en dertien meisjes. De leerlingen zijn tussen de 7 en 8 jaar oud.

Voor het afnemen van de interviews worden leerkrachten vanuit de praktijk die een combinatiegroep 2-3 hebben of hebben gehad ingezet. In totaal zijn er vier scholen in (de buurt van) waar een combinatiegroep 2-3 is geweest, namelijk IKC De Marskramer, Kindcentrum Baggelhuizen en Christelijk Kindcentrum De Borgh. Er is één school die op dit moment de combinatiegroep 2-3 heeft, namelijk KC Beatrix. In totaal zijn er vier leerkrachten en één vierdejaars pabo student die worden geïnterviewd. De pabo student heeft een half jaar stagegelopen in de combinatiegroep 2-3. Drie leerkrachten en de pabo student zijn een vrouw en één leerkracht is een man. De leerkrachten zijn tussen de 20 en 67 jaar oud.

2.3 Operationalisatie

Het operationalisatieschema en het variabelenoverzicht staan in de bijlagen. De operationalisatie is tot stand gekomen met behulp van de literatuur. De doelen van de meetinstrumenten: de enquête, de observaties en de interviews, zijn omgebouwd tot kernbegrippen, deelaspecten en items. De enquête bestaat uit drie kernbegrippen: algemeen, organisatie en opmerkingen. De kernbegrippen zijn onderverdeeld in deelaspecten. Het kernbegrip algemeen is onderverdeeld in de deelaspecten: ervaring combinatiegroep en ervaring combinatiegroep 2-3. Bij deze deelaspecten is telkens één item toegevoegd. Het tweede kernbegrip organisatie is onderverdeeld in de deelaspecten: organisatiemodel, instructie, beweging, methodes, collega's en ouders. Bij deze deelaspecten zijn telkens twee items toegevoegd die gaan over de mogelijkheden en belemmeringen bij het deelaspect. Het derde kernbegrip opmerkingen is onderverdeeld in het deelaspect opmerkingen. Bij het deelaspect is één item toegevoegd, namelijk de vraag of er nog opmerkingen zijn.

De observatie is onderverdeeld in twee kernbegrippen: organisatie en spelend leren. Het kernbegrip organisatie is onderverdeeld in de deelaspecten: organisatiemodel, instructie, zelfstandig werken, beweging, methodes, leerkrachtvaardigheden, collega's en ouders. De items hierbij verschillen van twee tot zes items. Het kernbegrip spelend leren is onderverdeeld in de deelaspecten: spel, hoeken en ontwikkelingsmateriaal. Hierbij zijn telkens twee items toegevoegd.

Het interview is onderverdeeld in vijf kernbegrippen, namelijk organisatie, ontwikkeling leerlingen, doorgaande lijn groep 2 en 3, spelend leren en ervaring. Het eerste kernbegrip organisatie is onderverdeeld in de deelaspecten: organisatiemodel, instructie, zelfstandig werken, beweging, methodes, leerkrachtvaardigheden, collega's en ouders. Aan elk deelaspect is één item toegevoegd. Het tweede kernbegrip ontwikkeling leerlingen is onderverdeeld in drie deelaspecten, namelijk sociaal-emotionele, cognitieve en fysieke ontwikkeling. Bij elk deelaspect is één item toegevoegd. Het derde kernbegrip doorgaande lijn groep 2 en 3 is onderverdeeld in twee deelaspecten: soepelere overgang van groep 2 naar groep 3 en doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3. Aan elk deelaspect is één item toegevoegd. Het vierde kernbegrip is spelend leren en wordt onderverdeeld in drie deelaspecten: spel, hoeken en ontwikkelingsmateriaal. Bij elk deelaspect is één item toegevoegd. Het laatste kernbegrip ervaring is onderverdeeld in vier deelaspecten: aanraden, voordelen, nadelen en tips. Aan elk deelaspect is vervolgens ook één item toegevoegd.

Er zijn ook variabelenoverzichten opgesteld. In het variabelenoverzicht zijn de items, die staan in het operationalisatieschema, omgevormd tot variabelen. Van de variabelen is het meetniveau bepaald en neergezet. Ook zijn de mogelijkheden van de antwoorden die bij het meetinstrument worden gegeven neergezet.

2.4 Procedure

Als eerste worden de groepen 1-2 en 3 geobserveerd. Hiervoor is gekozen voor groep 1-2c en groep 3b. Alle groepen 1-2 werken op dezelfde manier en dit geldt ook voor de groepen 3. Het maakt dus niet uit welke groep geobserveerd wordt. Daarna worden de interviews digitaal afgenomen met de leerkrachten die een combinatiegroep 2-3 lesgeven of hebben lesgegeven. Het afnemen van de interviews wordt verspreid over drie weken. Voorafgaand aan het interview krijgen de respondenten de vraag of het interview mag worden opgenomen. Hierbij krijgen ze uitleg over wat er met hun gegevens gebeurt en wanneer deze gegevens weer verwijderd worden. De interviews worden uitgewerkt in een transcript, hiervoor zijn de opnames belangrijk. Vervolgens worden de transcripten gecodeerd in Word. De resultaten worden beschrijvend weergegeven. Er is rekening gehouden met eventuele uitloop van het afnemen van de interviews. De uitloop betreft twee weken.

Tegelijkertijd met de interviews wordt de enquête verstuurd naar de leerkrachten van de groepen 1-2 en 3. Zij hebben twee weken de tijd om de enquête in te vullen. Na een week wordt naar de leerkrachten een herinnering gestuurd van de enquête. In de tijdsplanning is rekening gehouden met

drie weken, voor eventuele uitloop. Aan het begin van de enquête wordt een korte uitleg gegeven over het onderzoek en wat er met de resultaten gaat gebeuren. Hierbij wordt verteld dat het invullen van de enquête anoniem is. Zo weten de leerkrachten waarom en waarvoor ze de enquête invullen en dat niemand kan achterhalen wat ze hebben ingevuld.

2.5 Data-analyse

Met behulp van Microsoft Excel worden de resultaten van de enquête geanalyseerd. De resultaten kunnen op deze manier worden uitgedrukt in grafieken. Deze grafieken worden gebruikt om een overzicht weer te geven van de antwoorden die de leerkrachten van de groepen 1-2 en 3 op de basisschool hebben gegeven. Hieruit wordt een conclusie getrokken over welke mogelijkheden en belemmeringen de leerkrachten zien bij het organiseren van een combinatiegroep 2-3.

De observaties in groep 1-2c en groep 3b worden met behulp van Microsoft Word geanalyseerd en de resultaten worden verwerkt. Door de observatieschema's in Microsoft Word te maken kunnen ook de antwoorden hier worden ingevuld. Vanuit dit bestand kunnen ook de resultaten verwerkt worden in een tabel. De tabel geeft weer hoe de groepen 1-2 en 3 worden georganiseerd. Ook is er in de tabel te zien wat de verschillen en overeenkomsten zijn in de organisatie van de groepen 1-2 en 3. Hieruit wordt een conclusie getrokken over hoe de groepen 1-2 en 3 worden georganiseerd op de basisschool en welke verschillen en overeenkomsten hierin zijn.

De interviews worden in Microsoft Word getranscribeerd en gecodeerd. De codes, vanuit de literatuur, zijn van tevoren vastgezet, wat betekent dat er deductief wordt gecodeerd. De codes zijn: organisatiemodel, instructies, zelfstandig werken, beweging, methodes, leerkrachtvaardigheden, collega's, ouders, sociaal-emotionele ontwikkeling, cognitieve ontwikkeling, fysieke ontwikkeling, soepelere overgang groep 2 naar groep 3, doorgaande lijn groep 2 naar groep 3, spel, hoeken, ontwikkelingsmateriaal, aanraden, voordelen, nadelen en tips. De codes zijn de deelaspecten en staan in het operationalisatieschema. Daarna worden de codes met elkaar vergeleken en weergegeven in de resultaten. De resultaten worden beschrijvend weergegeven.

Met behulp van de resultaten van de enquête, observaties in groep 1-2c, groep 3b en de interviews wordt er antwoord gegeven op de onderzoeksvraag.

2.6 Betrouwbaarheid en validiteit

De methoden die in dit onderzoek gebruikt worden, enquête, observaties en interview, zijn gebaseerd op wetenschappelijke theorieën. Het onderzoek is afgebakend doordat er specifiek is beschreven welk probleem wordt onderzocht. Het onderzoek is zo afgebakend dat er voldoende literatuur te vinden is over het onderwerp en dat het onderzoek haalbaar is. Doordat het onderzoek is afgebakend en de onderzoeksmethoden geschikt zijn om dit probleem te onderzoeken is de interne validiteit van dit onderzoek zoveel mogelijk gewaarborgd (Benders, 2021).

Om de externe validiteit van dit onderzoek te waarborgen wordt gebruik gemaakt van voldoende respondenten (Benders, 2021). Zo wordt niet alleen gebruik gemaakt van de school waar het onderzoek wordt uitgevoerd, maar worden ook andere scholen benaderd die een combinatiegroep 2-3 lesgeven of hebben lesgegeven. De resultaten van dit onderzoek hebben vooral betrekking op de context waarin het onderzoek is uitgevoerd. Hierdoor is de externe validiteit niet heel groot. De conclusies die zullen worden getrokken aan de hand van de resultaten zullen niet verder gaan dan context waarin het onderzoek is uitgevoerd (Van der Donk & Van Lanen, 2016).

Het invullen van de enquête en het afnemen van de interviews is anoniem. Doordat de respondenten anoniem blijven zullen ze eerder hun mening geven dan wanneer ze niet anoniem zijn. De kans is groter dat ze sociaal wenselijke antwoorden gaan geven, wanneer ze niet anoniem zijn. Door de respondenten anoniem te laten antwoorden wordt de validiteit vergroot. Het aantal leerkrachten dat wordt geïnterviewd zal niet erg groot zijn. Hierdoor is het resultaat minder valide.

Als er meer leerkrachten geïnterviewd zouden worden was de validiteit groter geweest. Hiervoor is gekozen zodat het onderzoek haalbaar is in de onderzoeksperiode (Van der Donk & Van Lanen, 2016).

De betrouwbaarheid van dit onderzoek wordt gewaarborgd door tijdens de interviews dezelfde vragen te stellen en dezelfde setting te gebruiken (Microsoft Teams). Ook wordt van tevoren dezelfde informatie verteld aan de respondenten van het interview. Op deze manier wordt ook de betrouwbaarheid van de antwoorden gewaarborgd (Benders, 2021).

Bij de observaties van de groep 1-2c en 3b wordt hetzelfde observatieschema gebruikt. Dit observatieschema kan ook door andere observatoren worden gebruikt. Hier zal dan zoveel mogelijk hetzelfde resultaat uitkomen. Dit vergroot de betrouwbaarheid van het onderzoek. Het blijft wel een instrument wat gevoelig is voor subjectiviteit. Het is daarom niet mogelijk om dit helemaal te waarborgen.

De enquêtevragen en de uitleg over de enquête zijn voor alle respondenten hetzelfde. Hierdoor wordt iedereen van dezelfde informatie voorzien en worden de antwoorden niet beïnvloed. Hierdoor kan ook een andere onderzoeker deze enquêtevragen afnemen, daar zullen dan zoveel mogelijk dezelfde resultaten uitkomen (Benders, 2021). Ook dit vergroot de betrouwbaarheid van het onderzoek.

De enquête, het interview en de observaties zijn gebaseerd op wetenschappelijke theorieën.

Om de betrouwbaarheid te controleren en de validiteit zo groot mogelijk te houden wordt triangulatie toegepast (Baarde, De Goede & Teunissen, 2001). In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van data dat afkomstig is uit verschillende bronnen, dit is te zien in het theoretisch kader. Dit wordt brontriangulatie genoemd. Verder wordt de data op verschillende manieren verzameld, namelijk via interviews, observaties en een enquête. Dit wordt ook wel mixed methods genoemd. Dit vergroot de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek, omdat er zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek wordt gedaan (Benders, 2020). Dit wordt methodische triangulatie genoemd. Op deze manier wordt in dit onderzoek een combinatie van brontriangulatie en methodische triangulatie toegepast (Van der Donk & Van Lanen, 2016). Ook wordt theoretische triangulatie gebruikt. Dit houdt in dat het probleem vanuit verschillende theoretische standpunten benaderd wordt (Benders, 2020). Dit is te lezen in het theoretisch kader. Door in dit onderzoek gebruik te maken van drie vormen van triangulatie wordt de interne validiteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek vergroot.

Verder is het onderzoek afgestemd op de praktijk. Aan de hand van de onderzoeksresultaten worden adviezen gegeven aan de basisschool over hoe zij de combinatiegroep 2-3 kunnen organiseren.

Hoofdstuk 3 Resultaten

3.1 Observatie groepen 1-2 en 3

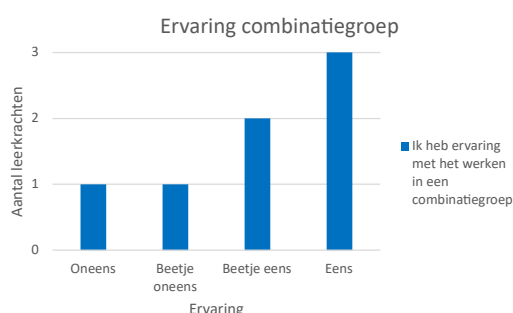
De groepen 1-2 en 3 van de basisschool zijn geobserveerd. Uit de observaties van de groepen kwam naar voren dat er een aantal overeenkomsten zijn, maar ook verschillen in de organisatie van de groepen. In figuur 3 is te zien wat de overeenkomsten en de verschillen zijn.

Overeenkomsten	Verschillen
Onderwijs beide groepen samen	Dagplanning
Even lang naar school (continuooster)	Aantal instructies per dag
Instructie samen	Aantal keer zelfstandig werken per dag
Differentiëren	Kiesbord en taakkaarten in groep 1-2 voor zelfstandig werken, groep 3 niet.
Instructiemodel EDI	Methodisch werken met Staal en Klinkers groep 3 en Fonemisch Bewustzijn en Gecijferd Bewustzijn groep 1-2.
Methodisch werken: Lijn 3 en Getal & Ruimte	Aantal keer inzetten van de methodes
Spelen als één groep buiten	Aantal uren buitenspelen/gymmen
Buitenspelen op kleuterplein	Gymmen in gymzaal/speellokaal
Gymmen als één groep	Inzetten van spel
Leerkrachtvaardigheden aanwezig	Spelen in de hoeken
Samenwerken met collega's	Inzetten van ontwikkelingsmateriaal

Figuur 3: Overeenkomsten en verschillen observatie groepen 1-2 en 3.

3.2 Enquête leerkrachten groepen 1-2 en 3

Er is een enquête uitgezet onder de leerkrachten van de groepen 1-2 en 3 van de basisschool. In totaal hebben zeven leerkrachten van de groepen 1-2 en 3 de enquête ingevuld.

In figuur 4 is te zien dat drie leerkrachten het eens zijn met de stelling 'Ik heb ervaring met het werken in een combinatiegroep'. Twee leerkrachten zijn het een beetje eens, één leerkracht een beetje oneens en één leerkracht is het oneens met de stelling.

Figuur 4: Ervaring combinatiegroep

Op de stelling 'Ik heb ervaring met het werken in een combinatiegroep 2-3' antwoordden alle leerkrachten met 'oneens'.

Organisatiemodel

Op de vraag 'Welk organisatiemodel denkt u dat het beste is om de combinatiegroep 2-3 mee te organiseren?' kozen de meeste leerkrachten voor het organisatiemodel: de combinatiegroep 2-3 verbinden en deels methodisch en deels thematisch te laten werken.

Drie leerkrachten zien een belemmering in het verbinden van de groepen. Twee leerkrachten zien een belemmering in het deels methodisch en deels thematisch werken. Eén leerkracht ziet een belemmering in het geheel methodisch werken. Twee leerkrachten antwoordden met de opties anders, zij geven aan als belemmering te zien praktisch, de organisatie, voorbereiding en administratie van het geheel en voldoende stille werktijd voor groep 3.

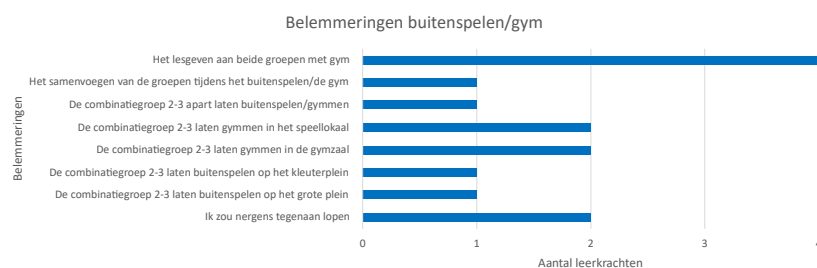
Instructie

Vijf leerkrachten zien de mogelijkheid om instructie te geven met de jaargroepen apart en om het circuitmodel in te zetten. Twee leerkrachten zien de mogelijkheid om de instructie met beide groepen samen te doen.

Vier leerkrachten zien een belemmering in het geven van instructie aan beide groepen samen. Drie leerkrachten zien een belemmering in het geven van instructie aan beide groepen apart. Eén leerkracht ziet een belemmering in de organisatie en of het praktisch haalbaar is.

Beweging

De leerkrachten gaven verschillende antwoorden op de vraag 'Hoe zou u het buitenspelen en gymmen organiseren van de combinatiegroep 2-3?' Vier leerkrachten geven aan de combinatiegroep samen buiten te laten spelen en te laten gymmen. Drie leerkrachten geven aan de combinatiegroep apart te laten buitenspelen en gymmen. Groep 2 met de groepen 1-2 en groep 3 met de groepen 3. Vier leerkrachten geven aan de combinatiegroep te laten buitenspelen op het kleuterplein.

In figuur 5 is te zien dat de meeste leerkrachten aanlopen tegen het lesgeven aan beide groepen met gym.

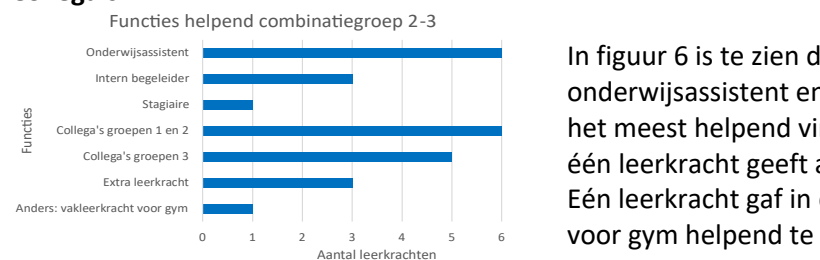
Figuur 5: Belemmeringen buitenspelen/gym

Methodes

Vier leerkrachten zien de mogelijkheid om alleen methodisch te werken in groep 3. Drie leerkrachten zien de mogelijkheid om de methode te gebruiken als inspiratiebron. Twee leerkrachten zien de mogelijkheid om methodisch te werken met groep 2 en groep 3. Eén leerkracht geeft aan de mogelijkheid te zien om de methodes te gebruiken als bron voor de doelen.

Vier leerkrachten zien een belemmering om methodisch te werken met de groepen samen. Twee leerkrachten zien een belemmering om methodisch te werken met alleen groep 3. Twee leerkrachten zien een belemmering om de methode los te laten. Eén leerkracht ziet het niet methodisch werken als een belemmering en één leerkracht geeft aan dat het extra werk kost in verband met het voorbereiden van de lessen.

Collega's

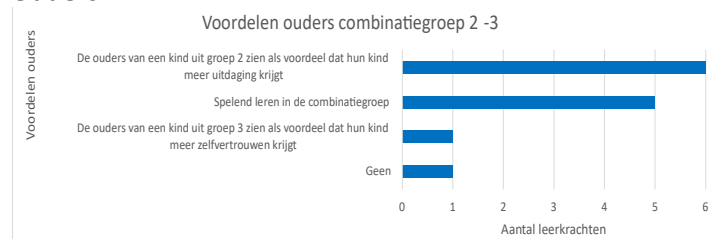

In figuur 6 is te zien dat de meeste leerkrachten een onderwijsassistent en de collega's van de groepen 1 en 2 het meest helpend vinden in de combinatiegroep 2-3. Maar één leerkracht geeft aan een stagiaire helpend te vinden. Eén leerkracht gaf in de opties anders aan een vakleerkracht voor gym helpend te vinden.

Figuur 6: Functies helpend combinatiegroep 2-3

Op de vraag of de leerkrachten ook belemmeringen zien ten aanzien van het samenwerken met collega's antwoordden de meeste leerkrachten dat ze geen belemmeringen zien.

Ouders

Figuur 7: Voordelen die ouders zien volgens de leerkrachten

In figuur 7 is te zien dat de meeste leerkrachten denken dat ouders als voordeel zien dat hun kind uit groep 2 meer uitdaging krijgt. Eén leerkracht geeft aan dat ouders geen voordelen zullen zien.

Zes leerkrachten denken dat ouders als nadeel zullen zien dat hun kind uit groep 3 niet tot leren komt en dat hun kind uit groep 3 nog te veel gaat spelen. Vier leerkrachten geven aan te denken dat ouders als nadeel zullen zien dat hun kind uit groep 2 te weinig aandacht krijgt. Geen enkele leerkracht geeft aan te denken dat ouders geen nadelen zullen zien.

Opmerkingen

Op de laatste vraag of er nog opmerkingen zijn, antwoordde één leerkracht: 'Je moet goed rekening houden met leerlingen die zich slecht kunnen focussen. Tevens vraagt het veel van de leerkracht. Hoe reageer je op plasincidenten. Kleuter moeten kleuter kunnen zijn. Ik zie persoonlijk geen enkel voordeel'. De andere leerkrachten hebben geen opmerkingen geplaatst.

3.3 Interviews leerkrachten groep 2-3

Voor het onderzoek zijn er vijf leerkrachten geïnterviewd. De leerkrachten hebben ervaring met het lesgeven aan de combinatiegroep 2-3.

Organisatiemodel

Vier leerkrachten gebruiken als organisatiemodel de groepen 2 en 3 verbinden. Ze doen zoveel mogelijk samen met de groepen. Eén leerkracht houdt de groepen apart, maar ze hebben wel voor ogen om de groepen te verbinden, maar zover zijn ze nog niet.

Instructie

Vier leerkrachten geven de groepen 2 en 3 samen instructie. Niet elke keer is de instructie samen, soms is groep 2 ook aan het spelen en werken en krijgt groep 3 instructie. Hierbij wordt wel geprobeerd het zo veel mogelijk samen te doen. Eén leerkracht geeft de groepen aparte instructie.

Zelfstandig werken

Alle leerkrachten organiseren het zelfstandig werken op dezelfde manier. Op het moment dat de leerlingen van groep 2 aan het spelen en werken zijn, werken zij zelfstandig aan hun eigen taken of spelen in de hoeken. Op datzelfde moment is groep 3 aan het zelfstandig werken met hun eigen taken.

Beweging

Vier leerkrachten geven aan dat ze de combinatiegroep 2-3 samen laten buitenspelen en gymmen. Drie leerkrachten daarvan zeggen wel dat groep 2 nog één keer in de week apart gaat gymmen. Twee leerkrachten zeggen dat ze ook groep 3 nog één keer in de week apart laten gymmen. Eén leerkracht geeft aan de combinatiegroep 2-3 apart te laten buitenspelen, gymmen deden ze wel samen in de gymzaal.

Methodes

Alle vijf de leerkrachten geven aan dat ze thematisch en methodisch te werk gingen. Eén leerkracht werkt projectmatig. Drie leerkrachten werken met Lijn 3 en houden ook de thema's van Lijn 3 aan.

Leerkrachtvaardigheden

Twee leerkrachten geven aan dat het belangrijk is dat de leerkracht in beide groepen ervaring heeft. Eén leerkracht van die twee geeft ook nog aan dat het belangrijk is om ervaring te hebben, flexibiliteit, soepelheid en het durven loslaten. De andere leerkracht geeft nog aan dat het belangrijk is om het overzicht te bewaren. Eén leerkracht geeft aan dat de leerkracht creatief moet zijn en zichzelf de tijd moet gunnen. Een andere leerkracht zegt dat de leerkracht structuur en duidelijkheid moet hebben, maar dat de combinatiegroep 2-3 ook moet passen bij de leerkracht. Als laatste geeft één leerkracht aan dat de organisatie belangrijk is, een strakke planning. Verder is het belangrijk om vrijheden te krijgen van het team en de directie, een korte lijn houden met de directie. Op het gebied van didactisch moet de leerkracht veel weten en daar speelt mee om durven te gaan.

Collega's

Alle vijf leerkrachten geven aan dat extra handen in de klas fijn zijn. Drie leerkrachten hadden een stagiaire in de klas, wel zegt één leerkracht daarbij dat het valt en staat met de stagiaire of de leerkracht er iets aan heeft. Drie leerkrachten geven aan dat de samenwerking met de groepen 1 en 2 erg fijn is.

Ouders

De samenwerking met ouders verliep bij alle vijf leerkrachten goed. Bij alle leerkrachten waren ouders positief over de combinatiegroep 2-3. Voorafgaand heeft één leerkracht wel een enquête gehouden onder ouders en twee leerkrachten hebben ouderbijeenkomsten georganiseerd. Eén leerkracht vertelt dat het belangrijk is om ouders vanaf het begin mee te nemen en ze duidelijk te informeren over waarom er gekozen is voor een 2-3 combinatiegroep, welke voordelen de school ziet.

Ontwikkeling

Vier leerkrachten geven aan dat de combinatiegroep 2-3 bijdraagt aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen. Eén leerkracht vertelt dat groep 2 sociaal-emotioneel vaardiger wordt door de leerlingen van groep 3. Of dit ook gebeurt staat en valt wel met het aanbod van de leerkracht. Eén leerkracht geeft aan niet te weten of de sociaal-emotionele ontwikkeling meer vooruitgaat dan in een enkele groep, maar het gaat zeker niet achteruit.

De cognitieve ontwikkeling, twee leerkrachten antwoorden dat de combinatiegroep 2-3 bijdraagt aan de cognitieve ontwikkeling. Twee leerkrachten geven aan dat het vooral bijdraagt voor groep 2 en dat zij sterker zullen zijn bij de aanvang van groep 3, maar bij groep 3 gaat de cognitieve ontwikkeling zeker niet achteruit. Eén leerkracht geeft aan dat het voor groep 3 cognitief minder bijdraagt, maar dat ligt eraan hoeveel groep 3 leerlingen er in de groep zitten. Als er een kleine groep 3 is, kan er veel individuele aandacht zijn voor de groep 3 leerlingen. Het basisniveau gaat niet heel erg omhoog bij groep 3, maar ook niet naar beneden. Voor groep 2 vertelt de leerkracht dat daar wel veel winst te behalen valt, zeker voor de overgang naar groep 3.

De combinatiegroep 2-3 draagt bij aan de fysieke ontwikkeling denken vier van de vijf leerkrachten. Eén leerkracht kan er geen uitspraak over doen.

Overgang

Alle vijf leerkrachten geven aan dat de combinatiegroep 2-3 bijdraagt aan een soepelere overgang van groep 2 naar groep 3. Ook zeggen ze dat de combinatiegroep 2-3 bijdraagt aan de doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3. Eén leerkracht maakt daarbij wel de opmerking dat de leerkracht moet durven los te laten en de groepen moet samenvoegen, dan draagt het bij aan de doorgaande lijn. Een andere leerkracht heeft nog als opmerking dat zij het erg prettig vindt dat groep 2 met groep 1 naar buiten gaat, zodat er echt even de tijd is voor groep 3.

Spel

Het spel in de combinatiegroep 2-3. Eén leerkracht geeft aan dat er te weinig werd ingezet op het spel, achteraf gezien zou ze dat veel meer doen. Het spelend leren kan veel meer worden ingezet in de combinatiegroep 2-3, daar liggen veel kansen. Twee leerkrachten geven aan dat groep 2 en groep 3 veel samenspeelden in de hoeken. Als groep 3 klaar was met zijn taken, mochten ze ook gaan spelen. Eén leerkracht geeft aan dat ze vooral in het begin groep 3 nog veel lieten meespelen. Nu het schooljaar bijna afgelopen is bouwen ze dit af, omdat de leerlingen toch naar groep 4 moeten. Groep 2 en groep 3 spelen samen in de hoeken. Eén leerkracht geeft aan dat hij spelend leren heel veel heeft ingezet. Door groepen 2 en 3 samen te laten spelen in de hoeken en daar te werken aan verschillende doelen.

Hoeken

Bij alle vijf leerkrachten zijn er hoeken aanwezig in de klas. Drie leerkrachten hadden de lawaaihoeken, zoals de bouwhoek en de huishoek, op de gang. Twee leerkrachten hadden alle hoeken in de klas.

Ontwikkelingsmateriaal

Het ontwikkelingsmateriaal wordt bij alle vijf de leerkrachten in hun groep 2-3 ingezet.

Aanraden

Alle vijf leerkrachten zouden het werken met de combinatiegroep 2-3 aanraden, wel hebben ze er alle vijf een opmerking bij. Eén leerkracht zou het aanraden, maar of hij vindt dat iedereen het ook kan, dat weet hij niet. Eén leerkracht geeft aan dat het wel belangrijk is om de samenwerking te hebben met groep 1, vooral voor de buitenspeelmomenten. De ander leerkracht vertelt dat het wel heftig is, maar dat de leerkracht ervaring moet opdoen. Eén leerkracht heeft als opmerking dat de organisatie wel goed moet staan en afgesproken moet zijn. Vanuit de school moet er een duidelijke visie en beleid op de combinatiegroep 2-3 zijn. De laatste leerkracht geeft als opmerking dat het goed uitgedacht moet zijn.

Voordelen

Drie leerkrachten geven aan dat het voordelen van de combinatiegroep 2-3 is de soepelere overgang van groep 2 naar groep 3. Eén leerkracht daarvan geeft nog aan dat het voordeel is dat de methode los kan worden gelaten. Een andere leerkracht daarvan geeft nog aan dat een voordeel is de zelfstandigheid van de leerlingen en de samenwerking tussen de leerlingen. Eén leerkracht geeft aan als voordeel te zien het werken met de doelen, die integreren en de zelfstandigheid van de leerlingen. De laatste leerkracht geeft ook aan als voordeel te zien de zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid van de leerlingen.

Nadelen

De leerkrachten zien ook een aantal nadelen. De eerste leerkracht geeft als nadeel het gevoel dat groep 2 te kort wordt gedaan. De tweede leerkracht zegt dat de combinatiegroep 2-3 veel van de leerkracht vraagt en dat het team erachter moet staan. Verder geeft ze aan dat het een nadeel kan zijn richting groep 1, omdat groep 2 zo wordt meegetrokken met groep 3, dat groep 1 achterblijft. De derde leerkracht geeft aan als nadeel te zien dat groep 3 andere dingen moet doen dan groep 2 en zij het nog niet hebben geïntegreerd. Ook het gevoel van tijd te kort hebben ziet deze leerkracht als nadeel. De vierde leerkracht geeft aan dat de combinatiegroep 2-3 pittig is, veel voorbereidingstijd kost en ze het moeilijk vond om de methodes los te laten. De laatste leerkracht geeft aan dat de combinatiegroep 2-3 veel tijd kost. Een ander nadeel is, volgens deze leerkracht, dat niet elk teamlid aan boord is en de leerkracht te maken krijgt met vooroordelen, daar moet de leerkracht niet te veel van aantrekken.

Tips

Tot slot geven de leerkrachten nog een aantal tips voor het werken met de combinatiegroep 2-3. Eén leerkracht geeft als tip dat de leerkracht moet zorgen dat om ook eens mee naar buiten gaat, als de groep 2-3 apart buitenspeelt, zodat de leerkracht kan zien hoe de leerlingen buitenspelen. Een andere leerkracht geeft als tip dat de leerkracht duidelijke afspraken moet maken met de directie en het MT. Als school is het belangrijk een visie te schrijven over de combinatiegroep 2-3. Als laatste geeft deze leerkracht nog als tip om de cursus 'Combinatiegroep 2-3' te volgen. Eén leerkracht geeft als tip dat er duidelijkheid en structuur moet zijn in de klas. Als de leerkracht een duidelijke werkwijze heeft die zorgt voor zelfstandigheid bij de leerlingen, scheelt het veel tijd voor de leerkracht. Een andere leerkracht stelt dat de samenwerking met groep 1 belangrijk is. Verder vertelt de leerkracht dat de leerkracht zichzelf voorbereidingstijd moet gunnen en extra handen in de klas. De laatste leerkracht geeft als tip dat de directie en de intern begeleider volledig aan boord moeten zijn. Verder geeft de leerkracht als tip de groepen samenvoegen, durven loslaten en de cursus 'Combinatiegroep 2-3' volgen.

Hoofdstuk 4 Discussie

4.1 Conclusie

De onderzoeksvraag luidt: 'Welke adviezen kunnen worden gegeven aan de basisschool om een combinatiegroep 2-3 te organiseren?'. Om antwoord te geven op de onderzoeksvraag is zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek uitgevoerd.

Om antwoord te geven op de onderzoeksvraag wordt eerst gekeken naar de praktijkvragen. De eerste praktijkvraag luidt: 'Welke mogelijkheden en belemmeringen zien de leerkrachten van de huidige groepen 1-2 en 3 voor het organiseren van een combinatiegroep 2-3?' Uit het onderzoek komt naar voren dat de leerkrachten zowel mogelijkheden als belemmeringen zien. Leerkrachten zien vooral belemmeringen in het verbinden van de groepen. Dit is terug te zien in het organisatiemodel, de instructie, het buitenspelen en het gymmen en het methodisch werken. Ook komt naar voren dat de leerkrachten denken dat ouders veel nadelen zullen zien in de combinatiegroep 2-3. De leerkrachten zien ook mogelijkheden om de combinatiegroep 2-3 te organiseren. De leerkrachten zien voor het organisatiemodel de mogelijkheid om de twee jaargroepen te gaan verbinden. Ook zien de leerkrachten mogelijkheden voor de instructie, het buitenspelen, methodisch werken, functies die helpen bij ondersteunen van de groep en de voordelen die ouders zien. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de leerkrachten de mogelijkheid zien om de combinatiegroep 2-3 te organiseren. De belemmeringen kunnen in het advies richting de school worden weerlegd. De mogelijkheden zullen voor het advies helpend zijn.

De tweede praktijkvraag luidt: 'Wat zijn de verschillen en overeenkomsten in de organisatie van de groepen 1-2 en 3 op de basisschool?' Uit het onderzoek kan geconcludeerd worden dat de groepen 1-2 en 3 veel overeenkomsten hebben in de organisatie. Deze overeenkomsten zijn gunstig voor het vormen van de combinatiegroep 2-3. Er zijn ook verschillen in de groepen, zoals de dagplanning, het aantal instructies per dag en het inzetten van spel. Met betrekking tot de verschillen in organisatie moet de school nadenken over hoe ze het in de combinatiegroep 2-3 zouden willen organiseren. In het advies richting de school kan hiermee worden geholpen.

De derde praktijkvraag luidt: 'Wat zijn de ervaringen van andere scholen over het organiseren van een combinatiegroep 2-3?' Uit het onderzoek kan geconcludeerd worden dat de ervaringen van andere scholen positief zijn, omdat vanuit de interviews naar voren komt dat alle leerkrachten het aanraden om te werken met de combinatiegroep 2-3. Er kan geconcludeerd worden dat de combinatiegroep 2-3 het beste georganiseerd kan worden met het eerste organisatiemodel: de twee jaargroepen verbinden. Dit organisatiemodel wordt doorgevoerd in de gehele organisatie van de combinatiegroep 2-3, zoals het geven van instructie, buitenspelen en methodisch werken. Uit de resultaten van de interviews kan geconcludeerd worden dat de combinatiegroep 2-3 bijdraagt aan de sociaal-emotionele, cognitieve en fysieke ontwikkeling van de leerlingen. Ook kan geconcludeerd worden dat de combinatiegroep 2-3 bijdraagt aan een soepelere overgang van groep 2 naar groep 3 en aan de doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3. Het spelend leren komt bij de andere scholen veel voor en kan worden meegenomen in het advies richting de basisschool.

Kortom, de adviezen die worden gegeven aan de basisschool zijn: schrijf een visie over de combinatiegroep 2-3. In de visie moet ingegaan worden op de organisatie en het spelend leren in de combinatiegroep 2-3. Voor de organisatie is het advies om de combinatiegroep te organiseren met het eerste organisatiemodel: de twee jaargroepen verbinden. Dit komt terug in de instructie, het buitenspelen, gymmen en het spelend leren. Verder moeten ouders vroegtijdig geïnformeerd worden en daarbij moet duidelijk de visie van de school verteld worden. Nog een advies voor de basisschool is om te zorgen voor extra ondersteuning in de combinatiegroep 2-3, door middel van een onderwijsassistent of een stagiaire. Verder komt vanuit de interviews als tip naar voren om de cursus 'Combinatiegroep 2-3' te volgen.

4.2 Discussie

De resultaten komen overeen met de vooropgestelde verwachtingen. Het onderzoek heeft een positief advies opgeleverd. De verwachting dat de combinatiegroep 2-3 het beste georganiseerd kon worden met het eerste organisatiemodel: de twee jaargroepen verbinden, klopt. De interviews en de enquête, maar ook Bouwman & Bakker (2019) geven aan dat dit organisatiemodel het meest wordt ingezet. Ook de verwachting dat het spelend leren in de combinatiegroep 2-3 veel naar voren komt, klopt. Vanuit de interviews kwam dit ook naar voren. Volgens Wit-Polet (2019) en Smeets (2014) draagt het spelend leren ook bij aan de doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3, iets wat ook vanuit de resultaten van de interviews naar voren komt. Het advies richting de basisschool is dan ook om het spelend leren in te voeren in de combinatiegroep 2-3, geheel volgens de verwachting.

Vanuit de resultaten van de observaties komt naar voren dat er verschillen en overeenkomsten zijn in de organisatie van de groepen 1-2 en 3. De verschillen komen overeen met wat de literatuur zegt. Het meest opvallende verschil was het aantal uren buitenspelen. Visser & Meints (2020) geven aan dat groep 2 langer naar buiten gaat dan groep 3. Hier kan volgens de literatuur een oplossing voor worden bedacht, zoals het eerder naar binnen gaan van groep 3 en groep 2 laten buitenspelen met de groepen 1-2 of groep 2 korter te laten buitenspelen (Bouwman & Bakker, 2019; Visser & Meints, 2020). Het inzetten van spel verschilt, in groep 1-2 wordt het wel ingezet en in groep 3 niet. De school kan een visie schrijven over hoe zij het spelen zouden willen inzetten in de combinatiegroep 2-3. Visser & Meints (2020) geven ook aan dat het belangrijk is om een visie te schrijven over de combinatiegroep 2-3, zelfs als het vanuit organisatorische redenen gekozen is. De overige verschillen kunnen worden uitgewerkt naar aanleiding van de visie van de school.

Vanuit de resultaten van de enquête komt naar voren dat de leerkrachten veel belemmeringen zien. Dit geven Visser & Meints (2020) en Bouwman & Bakker (2019) ook aan, omdat er een duidelijke visie moet zijn op de combinatiegroep 2-3. De visie moet een kader geven over het omgaan met het gekozen organisatiemodel; ten aanzien van het geven van instructie, het organiseren van het buitenspelen en het gymmen en het methodisch werken.

De leerkrachten verwachten dat ouders verschillende belemmeringen zien. Bouwman & Bakker, (2019) geven aan dat het belangrijk is om ouders te informeren. In de informatie is het belangrijk dat de visie van de school duidelijk wordt uitgelegd, dit neemt mogelijk (een deel van) de belemmeringen die ouders zien weg.

Vanuit de resultaten van de interviews blijkt dat de meeste leerkrachten de combinatiegroep 2-3 organiseren met het organisatiemodel: de twee jaargroepen verbinden. Bouwman & Bakker (2019) geven aan dat dit organisatiemodel het meest wordt ingezet. De geïnterviewde leerkrachten geven aan dat dit organisatiemodel in de praktijk goed werkt. Dit organisatiemodel wordt doorgevoerd in gehele organisatie van de combinatiegroep 2-3. Vanuit de resultaten van de interviews komt naar voren dat de combinatiegroep 2-3 bijdraagt aan de sociaal-emotionele, cognitieve en fysieke ontwikkeling van de leerlingen. Hooijmaaijers, Stokhof & Verhulst (2016) geven aan dat er in de sociaal-emotionele, cognitieve en fysieke ontwikkeling veel verschillen zijn tussen leerlingen van groep 2 en groep 3. Uit het onderzoek blijkt, dat wanneer de combinatiegroep 2-3 goed wordt georganiseerd en de leerkracht de juiste leerkrachtvaardigheden heeft, dit juist een positief effect heeft op de ontwikkeling van de leerlingen. Dit staat ook beschreven in de resultaten. De verschillen worden positief gebruikt in plaats van dat de verschillen worden gezien als een belemmering. Vanuit de resultaten van de interviews en vanuit de literatuur blijkt dat de combinatiegroep 2-3 bijdraagt aan een soepelere overgang van groep 2 naar groep 3 en aan de doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3. Pittens (2018) en Van der Heijden (2009) geven aan dat het combineren van de groepen 2 en 3 hieraan bijdraagt. De doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3 kan versterkt worden door middel van spelend leren. Uit de resultaten van de interviews blijkt dat spelend leren veel wordt

ingezet en bijdraagt aan de doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3. Wit-Polet (2019) en Smeets (2014) geven dit ook aan.

De validiteit van het onderzoek is gewaarborgd, doordat alle deelaspecten van het kernbegrip bevraagd zijn. Dit is door middel van de observaties, de enquête en de interviews gebeurd. De juiste informatie is hierdoor verkregen om de onderzoeksvraag te beantwoorden. De meetinstrumenten zijn gebaseerd op literatuur, wat zorgt voor validiteit. In totaal zijn er vijf leerkrachten geïnterviewd. Drie leerkrachten van verschillende scholen en twee leerkrachten van dezelfde school. Dit zorgt ervoor dat het onderzoek iets minder betrouwbaar is, omdat deze twee leerkrachten waarschijnlijk hetzelfde antwoorden. In een toekomstig onderzoek zou ervoor gezorgd kunnen worden dat er alleen leerkrachten van verschillende scholen worden geïnterviewd. In dit onderzoek is specifiek gekozen voor vijf leerkrachten, omdat anders het onderzoek niet haalbaar was binnen de gegeven tijd. Tijdens de interviews werden dezelfde vragen gesteld en het vond plaats in dezelfde setting, hierdoor is de betrouwbaarheid vergroot. De observatieschema's en de enquête zijn te vinden in de bijlage. Een andere onderzoeker zou deze vragen ook kunnen afnemen, dit zorgt voor betrouwbaarheid.

Door triangulatie is de betrouwbaarheid en validiteit in dit onderzoek zo veel mogelijk gewaarborgd.

De enquête is anders uitgevoerd dan in eerste instantie de verwachting was. In de enquête zou naar alle deelaspecten worden gevraagd. Tijdens het onderzoek bleek dit te uitgebreid te zijn. De leerkrachten hadden niet veel tijd om de enquête in te vullen en een te lange enquête zou ervoor kunnen zorgen dat er geen respons zou komen. Ook had de onderzoeker daarna niet genoeg tijd meer om de resultaten van de enquête te kunnen verwerken. Daarom is ervoor gekozen om de enquête korter te maken en alleen het deelaspect organisatie te bevragen. Hierdoor is het onderzoek iets minder valide. Van tevoren had hier beter over nagedacht kunnen worden. Het onderzoek bestaat uit veel meetinstrumenten, dit zorgt ervoor dat het een groot onderzoek is. In dat opzicht was een kleiner onderzoek beter geweest dan waren de resultaten van de enquête meer valide geweest, maar dan was niet alles onderzocht.

Een andere belemmering van de enquête is nog dat leerkrachten gevraagd is naar hoe zij denken dat ouders tegenover de combinatiegroep 2-3 staan. Dit is niet geverifieerd bij ouders of ouders daadwerkelijk de belemmeringen zien die de leerkrachten denken dat ze zien.

4.3 Aanbeveling

Aanbeveling voor de school

Als de basisschool de combinatiegroep 2-3 gaat organiseren, dan is de eerste aanbeveling een visie schrijven over de combinatiegroep 2-3. In de visie kan worden geschreven hoe de school de combinatiegroep zou organiseren, waarom de school dat op die manier doet, hoe de school tegen spelend leren aankijkt en of de groep methodisch of thematisch te werk gaat of allebei. Vanuit de resultaten van de observaties komt naar voren dat de groepen 1-2 en 3 al bijna hetzelfde georganiseerd worden. Een aantal verschillen in de organisatie zijn het spelend leren, het aantal uren beweging, het aantal uren instructie en de dagplanning. Door middel van de visie kan de basisschool gaan nadenken over hoe ze de combinatiegroep 2-3 zouden willen organiseren. Brouwers-Timmermans (2011) geeft aan dat het onderwijs in groep 3 meer om spel, hoekenwerk en ontwikkelingsmateriaal vraagt. Voor leerlingen van groep 3 voelt het werken met hoeken nog vertrouwd en hierdoor is de overgang van groep 2 naar groep 3 kleiner (Davies, 2015). De basisschool zou de combinatiegroep 2-3 kunnen gebruiken om het spelend leren meer toe te gaan passen. Haarman (2016) geeft ook aan dat door het samenvoegen van de groepen 2 en 3 de leerlingen kunnen starten met het formeel leren op het moment dat zij er klaar voor zijn. Leerlingen in groep 3 willen en kunnen alsnog veel leren door middel van spel (De Wit-Polet, 2019; Smeets, 2014). Het aantal uur buitenspelen kan worden opgelost door groep 3 langer te laten buitenspelen met groep 2. Of groep 3 gaat eerder naar binnen. Groep 2 speelt dan nog samen buiten met de

groepen 1-2 (Bouwman & Bakker, 2019; Visser & Meints, 2020). Het aantal uur instructie kan worden meegenomen in de visie. Het ligt aan het organisatiemodel hoe de instructies georganiseerd gaan worden in de combinatiegroep 2-3. De dagplanning gaat anders in de combinatiegroep 2-3, omdat je te maken hebt met een nieuwe groep. Uit de resultaten van de interviews blijkt dat de scholen van de leerkrachten ook een visie hadden over de combinatiegroep 2-3 en dat dit heel helpend was. Daarom is het ook de aanbeveling richting de basisschool om een visie te schrijven.

De tweede aanbeveling is het eerste organisatiemodel: de twee jaargroepen verbinden in te zetten. De groepen krijgen dan samen instructie, gaan samen buitenspelen en gymmen en de school ziet de groep ook als één groep. Uit de resultaten van de enquête en de interviews blijkt dat dit organisatiemodel het meest wordt ingezet. Ook Bouwman & Bakker (2019) geven dit aan.

De derde aanbeveling is om te zorgen voor extra ondersteuning in de combinatiegroep 2-3. Vanuit de resultaten van de enquête en de interviews blijkt dat leerkrachten behoefte hebben aan een onderwijsassistent. Een stagiaire zou ook kunnen, maar de praktijk leert dat het valt en staat met de competenties van de stagiaire of dat zorgt voor werkdrukvermindering. Visser & Meints (2020) geven ook aan dat een combinatiegroep 2-3 een onderwijsassistent goed kan gebruiken.

De vierde aanbeveling is om vroegtijdig een informatieavond te organiseren voor de ouders. Tijdens de informatieavond kan aan de ouders worden verteld wat de visie van de school op de combinatiegroep is en waarom ervoor gekozen is, dit geven ook Bouwman & Bakker (2019) aan. Dit kwam vanuit de resultaten van de interviews naar voren. De leerkrachten gaven aan dat hierdoor ouders positief keken naar de combinatiegroep. Vanuit de resultaten van de enquête kwam naar voren dat de leerkrachten denken dat ouders veel nadelen zullen zien. Met dit advies kunnen de nadelen die ouders zien hopelijk worden weggenomen.

De vijfde aanbeveling is om eens een combinatiegroep 2-3 te gaan observeren. In dit onderzoek is dat helaas niet gelukt, maar de ervaring van hoe een combinatiegroep 2-3 op andere scholen in z'n werk gaat is helpend. Vanuit de interviews zijn er veel mogelijkheden naar voren gekomen om de combinatiegroep 2-3 te organiseren. Maar het zien van de combinatiegroep 2-3 in de praktijk levert vast nog meer informatie op. Hierdoor kunnen ook belemmeringen die vanuit de enquête naar voren zijn gekomen weggenomen worden, doordat de praktijk laat zien dat het mogelijk is.

De zesde en laatste aanbeveling is om de cursus 'Combinatiegroep 2-3' te gaan volgen. Vanuit de resultaten van de interviews kwam naar voren dat dit een goede tip is. De cursus laat zien hoe je de combinatiegroep 2-3 kunt organiseren en er worden ervaringen gedeeld van andere leerkrachten. Niet alleen leerkrachten kunnen deelnemen aan de cursus, ook intern begeleiders en onderwijsassistenten.

Aanbeveling voor vervolgonderzoek

Op dit onderzoek zou een vervolgonderzoek kunnen plaatsvinden. In een vervolgonderzoek zou er een combinatiegroep 2-3 kunnen worden georganiseerd. Dit onderzoek is daar een mooie opzet voor. Verder zou de uitgebreide enquête, die in eerste instantie afgenomen zou worden, uitgevoerd kunnen worden. In een vervolgonderzoek zou ook nog specifiek kunnen worden gekeken naar de invloed van spelend leren op groep 3 of naar de soepelere overgang van groep 2 naar groep 3. In een vervolgonderzoek kan ook nog de combinatiegroep 2-3 worden geobserveerd. Dit is in dit onderzoek niet gelukt, vanwege het Coronavirus. In een vervolgonderzoek kan er dan gekeken worden naar hoe de combinatiegroep 2-3 werkt en of dit overeenkomt met de resultaten van dit onderzoek.

Ook zou in een vervolgonderzoek kunnen worden gekeken naar hoe ouders tegenover de combinatiegroep 2-3 staan. In dit onderzoek is alleen gevraagd naar hoe de leerkrachten denken dat de ouders tegenover de combinatiegroep 2-3 staan.

Literatuurlijst

- AlleCijfers.nl (2021, 6 februari). *Héél véél info over basisschool Het Sterrenschip in assen (update 2021!)*. Geraadpleegd op 6 maart 2021, van <https://allecijfers.nl/basisschool/het-sterrenschip-assen/>
- Baarda, D.B., De Goede, M.P.M., & Teunissen, J. (2001). *Kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Benders, L. (2020, 24 augustus). *Triangulatie (mixed methods) in je scriptie*. Geraadpleegd op 27 maart 2021, van <https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/triangulatie-mixed-methods/>
- Benders, L. (2021, 26 februari). *Validiteit en betrouwbaarheid vaststellen in je scriptie*. Geraadpleegd op 27 maart 2021, van <https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/validiteit-en-betrouwbaarheid-vaststellen-scriptie/#:~:text=Betrouwbaarheid%20en%20validiteit%20zijn%20sterk,valid%20meting%20doorgaans%20ook%20betrouwbaar.>
- Bijker, M., Boerema, J., & Louwsma, F. (2012). *Kansrijke combinatiegroepen* (2de editie). Drachten, Nederland: Eduforce.
- Bodrova, E. & Leong, D. (2007). *Tools of the mind. The Vygotskian Approach to Early Childhood Education*. New Jersey, US: Pearson Education.
- Bosch, W., & Boomsma, C. (2018). *Onderwijs aan het jonge kind... een vak apart* (2de editie). Amersfoort, Nederland: ThiemeMeulenhoff bv.
- Bouwman, A., & Bakker, M. (2019). *Vloeiend van groep 2 naar 3* (2de editie). Huizen, Nederland: Pica.
- Brouwers-Timmermans, K. (2011). *Het schoolrijpe kind of de kindrijpe school*. Geraadpleegd op 19 maart 2021, van https://hbo-kennisbank.nl/details/sharekit_fontys:oai:surfsharekit.nl:290701da-95f3-4f94-a497-8ffe9dd2fe83
- Davies, F. (2015). Van spelmotivatie naar leermotivatie. *HJK*, 18-21. Geraadpleegd van <https://www.hjk-online.nl/wp-content/uploads/Archief/HJK/Artikelen/2015/42-08%20apri%202015/42-08%20Davies-Spelmotivatie.pdf>
- De Haan, A., & Elenbaas van Ommen, A. (2015). Spelen: óók in groep 3! *HJK*, 5. Geraadpleegd van <https://www.hjk-online.nl/wp-content/uploads/Archief/HJK/Artikelen/2015/42-08%20apri%202015/42-08%20deHaan-Spelenookingroep3.pdf>
- De Haan, A., Van Kiedrowski, N., & De Vries, E. (2015). Laat de doorgaande lijn doorgaan. *HJK*, 12-15. Geraadpleegd van <https://www.hjk-online.nl/wp-content/uploads/Archief/HJK/Artikelen/2015/42-08%20apri%202015/42-08%20deHaan-Laatdedoorgaandelijn.pdf>
- De Wit-Polet, M. (2019). Spelen alleen voor kleuters? Echt niet! *HJK*, 1-6. Geraadpleegd van <https://www.hjk-online.nl/spelen/spelen-alleen-voor-kleuters-echt-niet/>
- Dobber, M. & Van Oers, B. (Red.). (2018). *Spelen en leren op school*. Assen: Van Gorcum.
- Haarman, E. (2016). Is groep 3 klaar voor het kind? *HJK*, 4-7. Geraadpleegd van <https://www.hjk-online.nl/wp-content/uploads/Archief/HJK/Artikelen/2016/44-03%20november%202016/44-03%20Haarman-groep%203.pdf>
- Hattie, J. (2009). *Visible learning. A Synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. Londen: Routledge.
- Hattie, J. (2015). *Leren zichtbaar maken*. Rotterdam: Bazalt.
- Hooijmaaijers, T., & Stokhof, T. (2016). *Ontwikkelingspsychologie voor leerkrachten basisonderwijs* (3de editie). Assen, Nederland: Koninklijke Van Gorcum.
- IKC Het Sterrenschip. (2020, 6 oktober). *Notulen MR vergadering*. Geraadpleegd op 6 maart 2021, van <https://kindcentrum-hetsterrenschip.nl/contentfiles/26PN00/Document/130276/130275924.pdf>

- Integraal Kindcentrum Het Sterrenschip (2020). *Schoolgids 2020-2021*. Geraadpleegd op 6 maart 2021, van <https://kindcentrum-hetsterrenschip.nl/contentfiles/26PN00/Document/129305/129304964.pdf>
- Janssen-Vos, F. (2009). *Spel en ontwikkeling*. Assen: Van Gorcum.
- Janssen-Vos, F. & Van der Meer, L. (2017). *Basisontwikkeling voor peuters en de onderbouw*. Assen: Van Gorcum.
- Juf Janneke. (2017). *Juf Janneke - Combinatiegroep 2/3. Doen!* [Foto]. Geraadpleegd van <https://www.jufjanneke.nl/wordpress/combinatiegroep-23-doen/>
- Karweit, N. (1992). The kindergarten experience. *Educational Leadership*, 49 (6), 82-86.
- Kindcentrum Het Sterrenschip. (z.d.). *Kindcentrum Het Sterrenschip* [Foto]. Geraadpleegd van <https://kindcentrum-hetsterrenschip.nl/ouders/index.html>
- Leraar24. (2020, 26 november). *Leren van elkaar met thematisch leesonderwijs groep 2-3*. Geraadpleegd op 27 februari 2021, van <https://www.leraar24.nl/70118/leren-van-elkaar-met-thematisch-leesonderwijs-groep-2-3/>
- Luijendijk, M. (2006). Heterogene groep 2/3: panacee of canard? *De wereld van het jonge kind*, 27-30. Geraadpleegd van <https://www.hjk-online.nl/wp-content/uploads/Archief/HJK/Artikelen/2006/jrg34-nr1-september2006/jrg34-september2006-Luijendijk-Heterogengroep23-panaceeofcanard.pdf>
- Luyten, H., Staman, L., & Visscher, A. J. (2013). Leerachterstanden van vertraagde leerlingen op normaalvorderende leeftijdgenoten. *Pedagogische Studiën*, 90 (5), 45-57.
- Mulder, L., Leest, B., Veen, A., Bollen, I., Huizenga, J., & Damstra van Oberon, G. (2016). *Doorstroom van kleuters. Is het kind klaar voor groep 3, of is groep 3 klaar voor het kind?* Brochure in opdracht van het ministerie van OCW en PO-raad. Den Haag: Xerox OBT.
- Pameijer, N. & Van Minderhout, M. (2017). *Doubleren of doorstromen: wat is zinvol in primair onderwijs?* Geraadpleegd op 19 maart 2021, van <https://www.swvunita.nl/wp-content/uploads/2017/03/Doublure.-LBBO-maart-2017.compressed.pdf>
- PBL/CBS. (2019). *Regionale bevolkings- en huishoudensprognose*. Geraadpleegd op 13 mei 2021, van <https://themasites.pbl.nl/o/regionale-bevolkingsprognose/>
- Pittens, N. (2018). Kleuterbouwverlenging of toch niet? *HJK*, 4-6. Geraadpleegd van <https://www.hjk-online.nl/wp-content/uploads/Archief/HJK/Artikelen/2018/45-09%20mei%202018/45-09%20Pittens-kleuterbouwverlenging.pdf>
- Poortinga, E. (2019). *De Likertschaal voor enquêtevragen in scriptieonderzoek*. Geraadpleegd op 27-03-2021 van: <https://www.studiemeesters.nl/studietips/de-likertschaal-voor-enquetevragen-scriptieonderzoek/>
- Roeleveld, J., & Van der Veen, I. (2007). Kleuterbouwverlening in Nederland: omvang, kenmerken en effecten. *Pedagogische Studiën*, 84 (1), 448-462.
- Schiferli, T., & Van der Heijder, A. (2010). Naar groep 3: een ononderbroken ontwikkelingsproces. *HJK*, 1-4. Geraadpleegd van <https://www.hjk-online.nl/wp-content/uploads/Archief/HJK/Artikelen/2010/06-Februari%202010/jrg37-nr6-februari2010-%20Schiferli-Naar%20groep%203.pdf>
- School aan zet. (2014a). *Kwaliteitskaart Onderwijs in een combinatiegroep*. Richting 1: jaargroep.
- School aan zet. (2014b). *Kwaliteitskaart Onderwijs in een combinatiegroep*. Richting 2: jaargroepen waar mogelijk verbinden.
- Smeets, J. (2014). *Zó werkt het met jonge kinderen in groep 3!* Amsterdam: iPabo.
- Stichting Plateau Openbaar Onderwijs Assen. (2020). *Begroting 2020*. Geraadpleegd op 6 maart 2021, van <https://plateau-assen.nl/contentfiles/42719/Document/80763/80763100.pdf>
- Van der Donk, C., & Van Lanen, B. (2016). *Praktijkonderzoek in de school* (3de editie). Bussum, Nederland: Coutinho.

- Van der Heijden, A. (2009). Kleuterbouwverlenging: Een blijvend dilemma? *Het Jonge Kind*, 4-7. Geraadpleegd van [https://www.hjk-online.nl/wp-content/uploads/Archief/HJK/Artikelen/2009/36-08%20\(april%202009\)/jrg36_nr8_april2009_A.van_der_Heijden_Kleuterbouwverlenging_pag_4_7.pdf](https://www.hjk-online.nl/wp-content/uploads/Archief/HJK/Artikelen/2009/36-08%20(april%202009)/jrg36_nr8_april2009_A.van_der_Heijden_Kleuterbouwverlenging_pag_4_7.pdf)
- Van Oers, B. (2013). Is it play? Towards a reconceptualisation of role-play from a activity theory perspective. *European Early Childhood Education Research Journal*, 21(2), 185-198.
- Van Oers, B. (2015). Lerend spelen in groep 3. *HJK*, 6-9. Geraadpleegd van <https://www.hjk-online.nl/wp-content/uploads/Archief/HJK/Artikelen/2015/42-08%20apri%202015/42-08%20vanOers-Lerendspelen.pdf>
- Visser, C. & Meints, F. (2020). *Combinatiegroep 2/3. Doen!* (3de editie). Dordrecht, Nederland: Instondo B.V.